

NOUL TESTAMENT ÎN SFÂNTA LITURGHIE

Pr. Visarion VIZITIU

1. Originea biblică a Sfintei Liturghii

a) Instituirea Sfintei Euharistii – scurt istoric

Potrivit relatărilor Sfințelor Evanghelii (Matei 26, 26-29; Marcu 14, 22-25; Luca 22, 16-20) înainte de patima Sa, Mântuitorul Iisus Hristos a cinat pentru ultima oară cu ucenicii Săi, potrivit Tradiției, în casa lui Ioan Marcu. Cina are un caracter cu totul deosebit. Este cea mai solemnă masă luată de Domnul în timpul activității Sale pământești. Domnul știe că peste câteva ore se va despărți de ucenici și de aceea o transformă într-un ultim prilej de dumnezeiască învățatură și comuniune. Centrul Cinei celei de Taină îl constituie însă instituirea Sfintei Euharistii¹.

Instituirea Sfintei Euharistii, fundamentul Liturghiei creștine de mai târziu, este descrisă aproape cu aceleași cuvinte de către Evangheliștii sinoptici și de către Sf. Ap. Pavel: „Iar pe când mâncau ei, Iisus, luând pâine și binecuvântând, a frânt, și dând ucenicilor, a zis: Luați, mâncați, acesta este Trupul Meu. Și luând paharul și mulțumind, le-a dat, zicând: Beți dintru acesta toți, că acesta este Sângele Meu, al Legii celei noi, care pentru mulți se varsă spre iertarea păcatelor” (Matei 26, 26-28). Și Sf. Luca și Sf. Pavel ne spun că Apostolii au primit prin testament de la Domnul: „Aceasta să o faceți întru pomenirea Mea” (Luca 22, 19; I Cor. 11, 24-25), poruncă ce va fi respectată cu strictețe.

Concordanța dintre Sf. Ev. Matei, care a fost martor direct la Cina cea de Taină, și Sf. Apostol Pavel, „care a primit dogma euharistică chiar de la Iisus Hristos, printr-o revelație directă și personală, pe de o parte, și dintre Evangheliștii Marcu și Luca, ucenici direcți ai Apostolilor și martori ai Tradiției și practicii Bisericii primare, pe de altă parte, are o deosebită însemnătate, căci ne arată că dogma euharistică n-a suferit nici un fel de evoluție în dezvoltarea vieții creștine. Cuvintele biblice constituie, prin urmare, un document original, înzestrat cu puterea unei mărturii directe, obiective și sincere despre originea și înțelesul acestei Sfinte Taine”². Domnul a instituit deci o adevărată, sfântă și dumnezeiască Taină, oferind Apostolilor și tuturor credincioșilor un nou și supranatural mijloc de comuniune cu El. Sfânta Euharistie nu este numai o comemorare istorică, un simplu simbol sau un simplu rit, ci constituie cu adevărat o jertfă și o Taină. Ea înlocuiește jertfele Vechiului

---

¹ Diac. Prof. N.I. Nicolaescu, *Patimile Mântuitorului după Sfintele Evanghelii*, în „Studii Teologice”, anul V (1953), nr. 1-2, p. 80.

² *Ibidem*, p. 86.

Testament care aveau doar rolul de a reaminti păcatele, nu și de a le șterge, Pascha iudaică și tot cultul Legii vechi (Evrei 10, 4), și inaugurează cultul cel desăvârșit al religiei creștine. De aceea, toate slujbele Bisericii noastre s-au concentrat de la început în jurul Sfintei Liturghii, în cadrul căreia se săvârșește jertfa și Taina Euharistică.

b) Legătura dintre Sfânta Euharistie și formele vechi ale cultului iudaic

Cei mai mulți exegeți și comentatori biblici sunt de părere că între manifestările din cadrul Sfintei Euharistii și formele vechi ale cultului iudaic legate de masa pascală în special, dar și ale altor astfel de mese sau ospete din practica iudaică există o oarecare asemănare, și aceasta pentru că Însuși Mântuitorul a fost un practicant al cultului iudaic. Însă nu numai atât. El a fost, pe de o parte, un reformator al acestui cult, iar pe de altă parte, un întemeietor al unui cult nou: cultul Legii celei noi aduse de El, cultul creștin.

Relatările evangheliștilor sinoptici cu privire la Sfânta Euharistie arată Cina Domnului plasată în contextul cinei pascale (fără a fi însă o cină pascală), modelul de bază al tuturor ospetelor religioase, un model fundamental, după care erau celebrate și mesele așa-numitei „chaburah”. „Chaburah” era un grup de prieteni care se întâlneau la intervale regulate, adeseori în ajun de sabat sau de marile sărbători, pentru a lua o cină în comun, la care fiecare membru contribuia cu câte ceva. Fiecare fel de mâncare era binecuvântat, mai întâi, când era adus la masă. La sfârșitul mesei venea mulțumirea sau binecuvântarea, o rugăciune mai lungă rostită de gazdă sau de capul familiei în numele tuturor participanților deasupra unui pahar cu vin numit „paharul binecuvântării”, din care gusta mai întâi cel mai mare, apoi toți cei de față. Masa se încheia cu cântarea unui psalm. În ochii iudeilor contemporani, Domnul Iisus și ucenicii Săi apăreau tocmai ca o astfel de „chaburah”, iar Cina cea de Taină este cel mai bun exemplu cunoscut al unei astfel de mese în Noul Testament³.

Dacă analizăm modul în care s-au desfășurat Cina cea de Taină și aceste ospete, putem fi, oarecum, de acord că ele se asemănau ca mod de manifestare și materie folosite, dar aveau caracter diferit.

În ceea ce privește cina pascală, aceasta se desfășura astfel: în seara zilei de 14 Nisan, în fiecare casă de evrei, membrii familiei își spălau mâinile și picioarele, pentru a participa la ospățul sacrificial. Același lucru l-a făcut și Mântuitorul în calitate de gazdă, dar spălarea picioarelor ucenicilor avea o altă semnificație, și anume încheia ca o lecție dispuță pentru întâietate provocată de fiii lui Zevedeu Ioan și Iacov, dând un sublim exemplu de slujire, iubire și smerenie (Ioan 13, 12-16).

După spălare, capul familiei binecuvânta mâncărurile și se consumau patru pahare de vin negru, în tot acest timp având loc istorisirea evenimentelor legate de ieșirea din Egipt, apoi recitarea primei părți a „imnului cel mare” (hallel hagadol – Ps. 113-114), cina încheindu-se cu recitarea ultimei părți a „imnului cel mare”

³ Karl Christian Felmy, *De la Cina cea de Taină la Dumnezeiasca Liturghie a Bisericii Ortodoxe*, traducere de Ioan I. Ică, editura Deisis, Sibiu, 2004, p. 12.

(Ps. 115-118) și consumarea celui de al patrulea pahar de vin. Ceremonialul acestui ospăț ține însă de tradiția iudaică, el neavând nici un fundament scripturistic⁴.

La Cina cea de Taină are loc însă nu numai o binecuvântare, ci și o rugăciune specială care coincide cu prefacerea în chip supranatural a pâinii și a vinului în Trupul și Sângele Domnului, prefigurând, în chip nesângeros, jertfa sângeroasă pe care avea s-o aducă pe Golgota, ca expresie supremă a iubirii Sale de oameni. Aici, la Cina cea de Taină, El nu pune numai temelia cultului creștin prin instituirea Sfintei Euharistii, ci fixează și materia ei (pâinea și vinul), instituind totodată și formele principale ale noului cult – ritualul euharistic.⁵

2. Sfânta Liturghie în epoca apostolică și postapostolică

Noul cult instituit de Mântuitorul era deosebit de cultul iudaic, la fel ca și religia cea nouă. Având în vedere strânsa legătură ce exista între ideea sau concepția religioasă și formele sale de cult, noua credință într-un Dumnezeu bun, iubitor și iertător trebuia să se exprime în forme noi de cinstire. Sentimentul cel nou, care leagă de acum înainte pe om de Dumnezeu și devine temelia noului cult, este iubirea dusă la forma ei supremă: iubirea jertfelnică.

Ca evreu, după trup, Mântuitorul a practicat formele cultului iudaic din vremea Sa. Singur sau cu ucenicii, El ia parte la aproape toate actele cultului mozaic public: merge la Ierusalim la sărbătorile iudaice (Paștile – Luca 2, 41-42; Ioan 5, 1; Sărbătoarea Corturilor – Ioan 7, 1-13; Sărbătoarea sfințirii templului – Ioan 10, 22-23), respectă tradițiile religioase ale poporului Său (Matei 26, 17), respectă și cinsteste templul din Ierusalim pe care-l socotește „casa Tatălui Meu” și „casă de rugăciune” (Matei 21, 13), frecventează templul și sinagogile (Ioan 18, 20) în care intra nu doar ca să Se roage, ci și ca să învețe poporul; era un fervent practicant al rugăciunii și al postului; se ruga îndelung, de cele mai multe ori singur (Luca 5, 16; 6, 12; 22, 41); recomandă rugăciunea particulară, dând în acest sens și un model de rugăciune, rugăciunea „Tatăl nostru”, care rămâne prototipul ideal de rugăciune (Matei 6, 6-13), dar și pe cea publică sau comună; postește și recomandă postul ca armă împotriva ispitelor și a demonilor (Luca 22, 46; Matei 17, 21)⁶.

În același timp însă, Mântuitorul încearcă să reformeze și să spiritualizeze cultul iudaic condamnând tradițiile cu caracter de lege, închistate în tot felul de formule, și formalismul religios (Matei 6, 5-7). În afară de acesta Mântuitorul practică El însuși și recomandă, fixează sau instituie și alte forme de cult, multe dintre ele provenite din cultul iudaic, dar perfecționate în noul spirit al iubirii, care rămân fundamentale în noul cult.

⁴ Pr. Prof. Dr. Dumitru Abrudan, Pr. Prof. Dr. Emilian Cornițescu, *Arheologie biblică*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994, p. 316.

⁵ Pr. Prof. Ene Branște, *Originea, instituirea și dezvoltarea cultului creștin*, în „Studii Teologice”, anul XV (1963), nr. 3-4, p. 132.

⁶ *Ibidem*, p. 131.

Sfinții Apostoli, în virtutea puterii cu care au fost investiți de Mântuitorul după înviere (Ioan 20, 22-23) și „îmbrăcați cu putere de sus” la Cincizecime (Luca 24, 49), au păstrat cu sfințenie moștenirea primită de la Învățătorul lor, dar au adăugat și forme noi, derivate din cele vechi, cerute inevitabil și, uneori, imperios de progresul și dezvoltarea tinerei Biserici creștine.

Cum era și firesc, membrii primei comunități creștine erau în majoritate iudei și tot la fel de firesc era să păstreze deprinderile de cult cu care veneau din vechia lor religie. Aceștia îndeplineau, pe de o parte, obligațiile cultului public iudaic de la templu, unde se adunau de obicei în pridvorul lui Solomon la ceasurile obișnuite de rugăciune ale iudeilor: ceasul al treilea (Fapt. Ap. 2, 15), al șaselea (Fapt. Ap. 10, 9), al nouălea (Fapt. Ap. 3, 1), iar pe de altă parte, participau la adunările liturgice de cult specific creștine, care aveau loc, de obicei, în casa mamei lui Ioan-Marcu, acolo unde a avut loc și Cina cea de Taină, casă, care este socotită cel mai vechi locaș de cult creștin.

Viața acestei obști creștine se dezvoltă și se afirmă de la început pe două laturi: una spiritual-religioasă și alta socială: „Biserica nu creștea numai sub raportul numărului, ci și al credinței și al dragostei, așa că latura principală a primilor creștini era de natură spirituală”⁷. Potrivit relatării Sf. Luca din cartea Faptele Apostolilor, creștinii primelor zile „...stăruiau în învățătura apostolilor și în comuniune, în frângerea pâinii și în rugăciuni” (2, 42). Sunt arătate aici cele patru acte principale ale vieții religioase în Biserica din Ierusalim, care reprezentau practic cultul ei public, și cu toate că erau săvârșite laolaltă, aceste patru acte sunt foarte bine diferențiate: învățătura apostolilor, comuniunea sau împărtășirea, frângerea pâinii și rugăciunea.

„Învățătura Apostolilor” era învățătura pe care o propovăduiau Apostolii despre mesianitatea, faptele, învățătura mântuitoare și învierea Domnului.

Al doilea, și cel mai important act, era **kinonia**, taina care îi unea pe toți într-o sfântă comuniune cu Hristos. Kinonia este un cuvânt propriu cărții Faptele Apostolilor. Sfințele Evanghelii nu-l cunosc. Este însă des folosit în epistolele pauline cele mai diferite sensuri, de la cele mai generale la cele mai speciale. În general, el înseamnă: comuniune, unire (Gal. 2, 9), tovarășie, legătură frățească, părtășie – spirituală sau materială, sau împărtășire. Sfântul Pavel îl folosește în mod precis pentru împărtășirea cu Sfânta Euharistie: „Paharul binecuvântării, pe care-l binecuvântăm, nu este, oare, împărtășirea cu sângele lui Hristos? Pâinea pe care o frângem nu este, oare, împărtășirea cu trupul lui Hristos? Că o pâine, un trup suntem cei mulți; căci toți ne împărtășim dintr-o pâine” (I Cor. 10, 16-17). Așadar, κοινωνία este actul liturgic cel mai important, și anume împărtășirea cu Sfânta Euharistie.

Al treilea act era „frângerea pâinii”, agapa frățească, agapă care la început era unită cu Euharistia (I Cor. 11, 21) și încheia, de fapt, adunarea creștinilor, ea nefiind un simplu ospăț, ci o continuare a cultului și se făcea în Biserică. „Frângerea pâinii” poate fi luată și ca act liturgic pregătitor pentru Sfânta Împărtășanie, însă în acest caz el precede pe kinonia așa cum a fost cazul la Cina cea de Taină.

⁷ Prof. Iustin Moisescu, *Sfântul Pavel și viața celor mai de seamă comunități creștine în epoca apostolică*, în „Studii Teologice”, anul III (1951), nr. 7-8, p. 412.

Rugăciunile constituiau ultimul act al cultului public, erau rugăciuni care, după rânduiala de la templu, începeau și încheiau serviciul divin, și tot cu rugăciuni începeau și se încheiau mesele comune⁸.

În cadrul acestor adunări, elementul principal era Sfânta Euharistie, care rămâne centrul noului cult, la care se adăugau rugăciunea, cântările sfinte, predica, agapele și colectele pentru cei săraci (Fapt. Ap. 2, 46; I Tesal. 5, 27; Efes. 5, 19; I Cor. 11, 20-22; I Cor. 16, 1-2).

Chiar de la început, creștinii au dat Sfintei Euharistii mai multe denumiri care exprimau, în mod deplin, atât esența cât și importanța acesteia: „mulțumire (*evharistia* – arată că prin ea noi ne amintim și mulțumim Domnului pentru marea Sa dragoste față de neamul omenesc; binecuvântare sau paharul binecuvântării (*evloghia*, *potirion tis evloghias*) – arată lauda și binecuvântarea pe care I-o aducem Domnului pentru jertfa nesângeroasă a Trupului și Sângelui Fiului Său; împărtășire sau cuminecătură (*kinonia*) – arată legătura strânsă dintre Hristos și Trupul Său tainic, pe care îl formează toți cei ce mănâncă din aceeași pâine și beau din același pahar; cină sau cina Domnului (*dipnon*, *dipnon Kiriakon* – deoarece Sfânta Liturghie este o comemorare a Cinei Domnului; masa Domnului sau masă tainică (trapeza *Kiriou*, trapeza *mistiki* – fiindcă sub forma pâinii și a vinului ni se dă spre hrană însuși Trupul și Sângele Domnului; mister (*mistirion* – însoțit de obicei de diferite atribute: minunat – *paradoxon*; dumnezeiesc – *teion*, sfânt – *aghion*, înfricoșător; *frikton* – arată însușirea acestui mister; înălțare, aducere (*anafora*, *prosfora* – indicând caracterul ei sacrificial; desăvârșire, plinire (*telety* – arătând efectele ei asupra vieții credincioșilor; adunare, adunare sfântă (*sinaxis*, *sinaxis aghia* – arătând caracterul comunității creștine unde se săvârșește; lucrare sfântă (*ierurghia* – arătând caracterul sfânt și sfințitor al ei; pâinea Domnului (*artos tou Kiriou*)”⁹.

3. Liturghia și factorii educaționali ai acesteia în perioada apostolică

Exemplul Mântuitorului în privința cultului divin a fost urmat de Sfinții Apostoli, ei însuși dând dispoziții cu privire la practicarea și desfășurarea acestuia în biserică (I Cor. 11, 2; 14, 40). Așa cum știm, partea centrală a cultului divin o constituia săvârșirea Sfintei Euharistii, dar nu lipseau nici alte părți ale cultului, care făceau parte tot din Liturghie și care erau absolut necesare instruirii noilor creștini: citiri din cărți sfinte, în special din Vechiul Testament și cu predilecție cele referitoare la Mântuitorul Hristos, predici, rugăciuni comune, cântări religioase, colectele pentru cei săraci.

⁸ Magistrand Pr. I. Mircea, *Organizarea Bisericii și viața primilor creștini după „Faptele Apostolilor”*, în „Studii Teologice”, anul VII (1955), nr. 1-2, pp. 67-70.

⁹ Arhid. Prof. Dr. Ioan Zăgrean, *Sfânta Liturghie privită sub aspect istoric*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, anul XL (1964), nr. 1-2, p. 28.

Cultul divin creștin urmărea, și urmărește, trei scopuri principale: scopul la-treutic – adică adorarea lui Dumnezeu de către creatura Sa, scopul harismatic – adică revărsarea harului dumnezeiesc asupra credincioșilor – și scopul didactic – adică cel de instruire, de edificare, de învățare a credincioșilor. Cel dintâi lucru pe care trebuia să-l cunoască fiecare creștin era învățătura, viața și jertfa răscum-părătoare a Mântuitorului Hristos, iar lecturile din Vechiul Testament aveau rolul de a păstra vii în memoria membrilor tinerei Biserici textele profețiilor vechi care prevesteau evenimente legate de viața și activitatea Mântuitorului Iisus Hristos. Toate acestea erau întărite de cuvântul sau predica Apostolilor, ca cei care au fost mar-tori oculari ai acestor evenimente (Fapt. Ap. 4, 20; I Ioan 1, 1-3).

Cântările religioase și rugăciunile în comun, la care se adăugau colectele pentru cei săraci sau în lipsuri (II Cor. 9, 1-2; Filip. 4, 16-18), îi făceau pe membrii noii Biserici să se simtă înfrățiți, înnoiți, sfințiți, solidari din punct de vedere spiritual și în perfectă și permanentă comuniune cu Sfânta Treime, deci o lume în contact ne-întrerupt cu Dumnezeu prin Hristos și Duhul Sfânt¹⁰. Cântarea religioasă nu este nimic altceva decât rugăciunea înălțată la rangul de poezie și muzică. Psalmii, lau-dele și cântările duhovnicești despre care vorbea Sf. Ap. Pavel (Col. 3, 16; Efes. 5, 19) sunt și astăzi în uzul Bisericii Ortodoxe, întocmai precum erau ele în timpul Sfinților Apostoli și al urmașilor lor.

De la unitatea și comuniunea spirituală, ușor au trecut credincioșii și la comu-niunea de bunuri materiale, ca o urmare firească a desăvârșitei lor frățietăți duhov-nicești. Avem aici dovada primei organizări sociale sub formă de obște, de comu-nitate a bunurilor, în care credincioșii le aduceau și le împărțeau ei înșiși celorlalți, după nevoie. Toți acești factori aveau rolul de a-i disciplina, de a-i educa, de a-i in-strui și de a păstra unitatea de credință, de dragoste, de viață și de cult a primei comu-nități creștine, ceea ce va duce la o bună organizare și la înflorirea Bisericii creștine.

4. Noul Testament reflectat în rugăciunile din Sfânta Liturghie

Sfânta Liturghie este slujba cea mai însemnată din cultul creștin, punctul cul-minant al acestuia, întrucât ea continuă și actualizează în chip nesângeros jertfa sângeroasă a Mântuitorului Iisus Hristos de pe Cruce „pentru noi oamenii și pentru a noastră mântuire”; este, în primul rând, o reeditare a Patimii și, în al doilea rând, o actualizare a vieții și activității Mântuitorului. De aici rezultă unitatea indiso-lubilă dintre Sfânta Scriptură și Sfânta Liturghie, în general, și Sfânta Liturghie și Noul Testament, în special.

Din scrierile Sfinților Părinți și scriitorii bisericești precum și din cuprins ne putem da seama că, în alcătuirea ei, așa cum o avem astăzi, întreaga Sfântă Li-turghie este greafată pe textul Sfintei Scripturi a Noului Testament. Dacă la început în Biserica primară se citeau doar pericope din Vechiul Testament, cu timpul acestea au fost înlocuite cu cele din Noul Testament, astfel că la începutul secolului al II-lea

¹⁰ Magistrand Pr. I. Mircea, *op. cit.*, p. 67.

se făcea deja citire din Sfintele Evanghelii și Scrierile Apostolilor, astăzi rolul Vechiului Testament în Sfânta Liturghie fiind unul minor.

Indiscutabil, nu putem contesta rolul deosebit pe care l-a jucat Vechiul Testament la începutul Bisericii creștine, însă el a fost doar „călăuză” (Gal. 3, 24) și „umbră a celor viitoare” (Col. 2, 17), desăvârșite în Noul Testament.

a) *Proskomidia*

Cea dintâi referire la un text din Noul Testament, chiar dacă nu este reprodus integral, o avem în partea de început a Proskomidiei, când preotul luând întâia prescură o ridică în dreptul frunții zicând: „«Răscumpăratu-ne-ai pe noi din blestemul Legii cu scump sângele Tău» (Gal. 3, 13; Efes. 1, 7; Col. 1, 14, Apoc. 5, 9). Pe cruce fiind răstignit și cu sulița împuns, nemurire ai izvorât oamenilor, Mântuitorul nostru, slavă Ție”, partea a doua putând-o socoti o completare din Evangelia Sf. Ioan (19, 34).

Însemnarea în chipul crucii a prescurii și rostirea de către preot a cuvintelor: „Întru pomenirea Domnului și Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos”, este, de fapt, o mărturisire a poruncii dată de Mântuitorul la Cina cea de Taină Apostolilor, de a comemora ceea ce El a făcut pentru mântuirea lumii: „Aceasta să o faceți întru pomenirea Mea” (Luca 22, 19; I Cor. 11, 24-26).

Expresia „Că s-a luat de pe pământ viața Lui!”, pe care o rostește preotul atunci când tăind orizontal ridică Sfântul Agneț, închipuie plecarea Domnului din lume prin moarte și întoarcerea Sa la Tatăl, așa cum reiese din discuția avută cu ucenicii la Cina cea de Taină (Ioan 16, 28; 17, 13)¹¹, iar tăierea Sfântului Agneț cruciș, prin care se arată că jertfa s-a făcut prin cruce, și rostirea cuvintelor: „Junghie-se Mielul lui Dumnezeu, Cel ce ridică păcatele lumii pentru viața și pentru mântuirea lumii” fac referire la cuvintele Sf. Ioan Botezătorul atunci când l-a descoperit pe Mântuitorul lumii la râul Iordan (Ioan 1, 29, 36), preluând cuvintele profetului Isaia (53, 7), dar și la cuvintele Sf. Ev. Ioan din Apocalipsa (5, 6, 8, 12, 13; 6, 1, 16; 7, 10, 14, 17; 8, 1; 13, 8; 14, 1, 4, 10; 17, 14; 19, 7, 9; 21, 9, 14, 23, 27; 22, 1, 3).

Cuvintele „Și unul din ostași cu sulița coasta Sa a împuns”, rostite atunci când preotul împunge Sf. Agneț, precum și cele rostite în momentul turnării vinului și apei în Sf. Potir amintesc de împlinirea profeției făcute de Isaia 53, 5 și de participarea ca martor ocular a Sf. Ev. Ioan la Patimile Domnului (Ioan 19, 34-35).

Scoaterea părțicelei pentru Născătoarea de Dumnezeu și rostirea cuvintelor: „Întru cinstea și pomenirea preabinecuvântatei, măritei Stăpânei noastre și pururea Fecioarei Maria, pentru ale cărei rugăciuni primește, Doamne, jertfa aceasta întru jertfelnicul cel mai presus de ceruri”, amintesc de rolul de mijlocitoare pe care îl are Sf. Fecioară Maria pentru noi, așa cum a mijlocit și la nunta din Cana Galileii (Ioan 2, 1-11), pe de o parte, dar și de împlinirea profeției pe care ea însăși a făcut-o atunci când a mers în vizită la ruda sa Elisabeta: „Că, iată, de acum mă vor

¹¹ Pr. Prof. Petre Vintilescu, *Liturghierul explicat*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1972, pp. 120-123.

ferici toate neamurile” (Luca 1, 48). Așezarea acesteia de-a dreapta Fiului este un act de hiperdulia, ca o recunoaștere a gradului superior de apropiere în care se găsește Sfânta Fecioară comparativ cu ceilalți sfinți: „Că mi-a făcut mie mărire Cel puternic...” (Luca 1, 49)¹².

Amintirea sfinților în rânduiala Proscomidiei arată mulțumirea pe care Biserica o aduce lui Dumnezeu pentru că, prin aceștia, Ea „a moștenit aieva împărăția cerurilor”, în care ei alcătuiesc, după cuvintele Sf. Ap. Pavel, „Biserica slăvită a celor întâi-născuți înscriși de Dumnezeu în cer” (Evrei 12, 23), dar și împlinirea cuvintelor și promisiunii Mântuitorului: „voiesc ca, unde sunt Eu, să fie împreună cu mine și aceia pe care Mi i-ai dat, ca să vadă slava Mea” (Ioan 17, 24).

Cele trei coloane de miride încep cu pomenirea soborului sfinților arhangheli Mihail și Gavriil, vestitori ai întrupării Domnului, dar și luptători împotriva diavolilor pentru noi (Matei 1, 20, 24; 2, 13, 19; Luca 1, 19, 30; 2, 9; Iuda 1, 9; Apoc. 12, 7), apoi a cinstului și măritului prooroc Înaintemergătorul și Botezătorul Domnului, Ioan, „proorocul celor două testamente” (Matei 3, 1-17; 11, 2-13; 14, 1-12; Marcu 1, 3-11; 6, 14-28; Luca 1, 68-79; 3, 1-22; 20, 4-7; Ioan 1, 6-8; 23-36).

Urmează apoi pomenirea unor bărbați și prooroci de seamă, care au avut un rol deosebit în istoria poporului evreu: Moise, Aaron, Ilie, Elisei, David, Iesei, sfinții trei tineri și a proorocului Daniel, precum și a tuturor proorocilor Vechiului Testament, despre care se face amintire și în cărțile Noului Testament.

Moise este amintit în Noul Testament de 79 de ori: ca prooroc (Luca 16, 31; Ioan 5, 46; Fapt. Ap. 3, 22); ca legiuitor (Ioan 1, 17; 8, 5); ca domn și eliberator, prin mâna îngerului Domnului, al poporului evreu din robia egipteană (Fapte 7, 35-36). Moise este unul dintre reprezentanții Vechiului Testament care, alături de proorocul Ilie, s-a arătat în lumina de pe Tabor când Domnul Hristos S-a schimbat la față și vorbea cu ei despre cele ce aveau să se întâmple în Ierusalim (Matei 17, 3; Marcu 9, 4-5; Luca 9, 30-33). Sf. Ap. Pavel vorbește în Ep. către Romani despre Moise, că el scrie „despre dreptatea care vine din lege” (Rom. 10, 5). După Moise, mana și apa sunt tipuri pentru Hristos și cele rânduite de El (I Cor. 10, 2-4). Același Apostol vorbește despre slava trecătoare care strălucea pe fața lui Moise, pentru care el își pune un văl pe față pentru a nu o vedea fiii lui Israel (II Cor. 3, 7-13; 15), și, comparând pe Moise și slava lui cu Hristos, Sf. Pavel spune: „Iisus s-a învrednicit de mai multă slavă decât Moise” (Evrei 3, 2-3). Prin Moise a dat Dumnezeu poporului Legea cu toate rânduielile ei, a alcătuit cortul și cele din el, care erau „închipuiri și umbre ale celor cerești” (Evrei 8, 5; Fapte 7, 44). Sf. Ev. Ioan îl numește pe Moise „robul lui Dumnezeu”, iar cântarea lui se cântă în cer (Apoc. 15, 3). În fine, Moise este amintit în Noul Testament în cearta dintre îngerul Mihail și diavol, pentru trupul său, descrisă de Sf. Iuda în epistola sa (Iuda 1, 9)¹³.

Aaron, părintele preoției Vechiului Testament, fratele lui Moise și primul arhieru instituit și sfințit prin ungere cu mir după porunca lui Dumnezeu, este cel

¹² *Ibidem*, p. 126.

¹³ Pr. Dr. Ioan Mircea, *Dicționar al Noului Testament*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1995, p. 329.

care a încuviințat, pe când Moise primea Tablele Legii pe muntele Sinai, ca poporul să-și facă un idol, „vițelul de aur”, și despre care se face amintire în cartea Faptele Apostolilor (7, 40). Sf. Ap. Pavel spune că preoția este o chemare de la Dumnezeu, tot așa cum a fost chemat și Aaron (Evrei 5, 4) al cărui toiag a odrăslit, ca semn al alegerii lui de către Dumnezeu (Evrei 9, 4). Tot Sf. Pavel face o comparație între preoția lui Hristos, care era „după rânduiala lui Melchisedec”, și care este mântuitoare și veșnică, și preoția lui Aaron care era temporală și nu putea desăvârși pe nimeni (Evrei 7, 11-18; 21-28)¹⁴.

Ilie este amintit de multe ori în Noul Testament. Despre el se spune că „are să vină” (Matei 11, 14), pentru că fusese ridicat cu trupul la cer și se credea că el este Mesia (Matei 16, 14; Luca 1, 17; Ioan 1, 21-25). El n-a suferit moarte, ci a fost „strămutat la cer” ca și Enoh, și despre amândoi se vorbește în Apocalipsă (11, 3 și 7) că sunt doi mărturisitori ai Domnului, care vor apărea înainte de Parusie și după 1260 de zile vor fi uciși de fiara Antihrist. Profetul Ilie se arată și în strălucirea de pe Tabor alături de Moise și Iisus (Matei 17, 2-5; Luca 9, 30-31). Este amintit de Sf. Luca în Evanghelia sa cum că a coborât foc din cer mistuind preoții idolatri (Luca 9, 54), și că, atunci când s-a închis cerul trei ani și șase luni și n-a mai plouat, a fost trimis la o văduvă în Sarepta Sidonului, care l-a hrănit și căreia i-a înmulțit uleiul și făina (Luca 4, 25-26). Tot despre el vorbește și Sf. Iacov în epistola sa când spune: „Ilie era om asemenea cu noi în slăbiciuni, dar când s-a rugat să nu plouă, n-a plouat trei ani și șase luni...” (Iacov 5, 17-18)¹⁵.

Elisei, ucenic și urmaș al Sf. Ilie, este amintit o singură dată în Noul Testament în Evanghelia Sf. Luca, unde se vorbește despre una din minunile lui, și anume vindecarea de lepră a lui Neeman Sirianul (Luca 4, 27)¹⁶.

David, „împărat, psalmist și prooroc, al șaptelea fiu al lui Iesei”, este amintit în Noul Testament încă din prima pagină, ca strămoș după trup al Domnului Iisus Hristos: „Cartea neamului lui Iisus Hristos, fiul lui David, fiul lui Avraam” (Matei 1, 1; 12, 23; 15, 22; 20, 30-31; 21, 9; 22, 42, 45; Luca 1, 32). El este „sămânța lui David” (Ioan 7, 42; Rom. 1, 3) care, în viziunea lui profetică, Îl vede de-a dreapta Tatălui. De aceea spune: „Zis-a Domnul (Dumnezeu Tatăl) Domnului Meu (Dumnezeu Fiul): Sezi de-a dreapta Mea, până ce voi pune pe vrăjmașii Tăi așternut picioarelor Tale” (Matei 22, 45)¹⁷. Apostolul Ioan, în viziunea pe care o are, vorbește și despre o „cheie” tainică a lui David, pe care o are Fiul lui Dumnezeu, căci zice: „Acestea zice Cel Sfânt, Cel adevărat, Cel ce are cheia lui David, Cel ce deschide și nimeni nu va închide, și închide și nimeni nu va deschide...” Apoc. 3, 6-7)¹⁸.

Daniel este amintit de evangheliștii Matei și Marcu, care reproduc proorocia lui atunci când Mântuitorul le vorbește ucenicilor despre semnele dărâmării Ierusalimului:

¹⁴ *Ibidem*, p. 15.

¹⁵ *Ibidem*, p. 225.

¹⁶ *Ibidem*, p. 150

¹⁷ *Ibidem*, p. 121.

¹⁸ *Ibidem*, p. 121.

„Deci când veți vedea «urâciunea pustiirii» ce s-a zis prin Daniel proorocul, stând în loc sfânt...” (Matei 24, 15; Marcu 13, 14)¹⁹.

Sunt pomeniți apoi, sfinții, slăviții și întru tot lăudații Apostoli Petru și Pavel, cei doi corifei ai creștinismului, împreună cu toți cei doisprezece Apostoli, și cu cei șaptezeci.

Petru fiul lui Iona și fratele lui Andrei, născut în Betsaida Galileii, era pescar și era căsătorit. Numele său iudeu era Simon, însă Mântuitorul îi schimbă numele în Chefa = „piatră” (Ioan 1, 42). A fost ucenic al Sf. Ioan Botezătorul și după o pescuire minunată este chemat de Mântuitorul să fie „pescar de oameni” (Luca 5, 8-11), apoi participă la prima minune săvârșită la nunta din Cana Galileii (Ioan 2, 1-11). El este cel care mărturisește pe Mântuitorul în numele tuturor Apostolilor drept „Fiul lui Dumnezeu” (Matei 16, 16; Marcu 8, 29; Luca 9, 20) și participă la evenimente mai deosebite din viața Mântuitorului: la Schimbarea la față (Matei 17, 1-5; Marcu 9, 2-7; Luca 9, 28-35; II Petru 1, 17-18), la învierea fiicei lui Iair (Matei 9, 18-25; Marcu 5, 39-40; Luca 8, 49-56) și în grădina Ghetsimani înainte de Patimă (Matei 26, 37; Marcu 14, 33). Se leapădă de Mântuitorul (Matei 26, 75; Marcu 14, 72; Luca 22, 54-62), însă este reintegrat în apostolat după Învierea Domnului (Ioan 21, 15-18). După Înălțarea la cer a Domnului este cel care ridică problema ocupării locului lui Iuda (Fapt. Ap. 1, 16-19). După Pogorârea Duhului Sfânt, ține o cuvântare în urma căreia s-au convertit și botezat „ca la trei mii de suflete”, punând astfel bazele primei comunități creștine – Biserica. Participă împreună cu ceilalți Apostoli la Sinodul Apostolic din anul 50, unde pune problema mântuirii deopotrivă atât a iudeilor, cât și a păgânilor. Desfășoară o bogată și intensă activitate misionară atât în Palestina, cât și în afara granițelor ei²⁰.

Pavel se numea și Saul. Era evreu din seminția lui Veniamin și fariseu (Rom. 9, 3-4; 11, 1; Filip. 3, 5; II Cor. 11, 22). A prigonit Biserica lui Hristos (Fapt. Ap. 9, 1-2; Filip. 3, 6), și a asistat la uciderea arhidiaconului Ștefan (Fapt. Ap. 7, 58-60). În urma convertirii minunate de pe drumul Damascului (Fapt. Ap. 9, 1-8; 26, 14-18) devine cel mai înfocat apărător al lui Hristos și al Evangheliei Sale, fiind chemat de Mântuitorul să-i fie „apostol la neamuri” (Fapt. Ap. 9, 15; Rom. 11, 13; Gal. 2, 8). Desfășoară cea mai bogată și mai prestigioasă misiune pe tărâm apostolic. Întreprinde trei călătorii misionare în care întemeiază Biserici, organizează comunități creștine și hirotoneste preoți. A scris mai multe epistole dintre care s-au păstrat 14, epistole care răspund tuturor problemelor ce priveau Bisericile și persoanele cărora le erau adresate, urmărind apărarea dreptei credințe și unitatea Bisericii²¹, epistole permanent actuale.

Urmează pomenirea tuturor celor doisprezece Apostoli ai Domnului Hristos (locul lui Iuda fusese luat de Matia, cf. Fapt. Ap. (1, 26), a celor șaptezeci pe care Mântuitorul, după alegerea celor doisprezece, i-a trimis în misiune „câte doi”

¹⁹ *Ibidem*, p. 118.

²⁰ *Ibidem*, p. 393.

²¹ *Ibidem*, pp. 378-380.

(Luca 10, 1) și a tuturor ceilalți sfinți apostoli care au meritul apostoliei, ca unii care sunt „slujitori ai lui Hristos și cei dintâi preoți și învățători ai credinței”.²²

Cel din urmă sfânt despre care găsim mărturie în Noul Testament și pentru care se face pomenire este Sfântul Arhidiacon Ștefan, despre martiriul căruia se vorbește în Cartea *Faptele Apostolilor* (cap. 7). Chiar dacă despre ceilalți: ierarhi, mucenici și mucenite, cuvioși și cuvioase și toți sfinții nu avem mărturii directe în Noul Testament, putem deduce ușor faptul că suntem datori să-i pomenim și să ne rugăm lor (Efes. 6, 18).

Biserica se roagă și pentru credincioșii nedesăvârșiți, cei aflați în viață care aleargă încă după cununa mântuirii (I Cor. 9, 24-25; Iacov 1, 12; Fil. 3, 12; II Tim. 4, 8) și al căror sfârșit este încă necunoscut.

Cea dintâi rugăciune trebuie făcută pentru slujitorii Bisericii, ca unii care sunt împreună-lucrători cu Hristos, conducătorii noștri spirituali și cei ce au grijă de sufletele noastre (II Cor. 1, 11; 6, 1; 8, 23; 13, 9; Gal. 6, 6; Efes. 1, 16; Filip. 1, 3-4; 1, 19; 2, 29; Col. 4, 3; I Tesal. 5, 12, 25; II Tesal. 3, 1; Fil. 1, 22; Evrei 13, 7; 13, 17-18).

Avem de asemenea datoria de a ne ruga pentru cărmuitorii țării, ca unii care sunt de la Dumnezeu, împotrivirea față de stăpânire însemnând împotrivire față de El (Matei 22, 15-22; Rom. 13, 1-2; I Tim. 2, 1-2), rolul ei fiind acela de a menține binele, iar supunerea față de ea trebuie să fie din conștiință, nu din frică (Rom. 13, 3-5; I Petru 2, 13-14, 17; Tit 3, 1).

Trebuie să ne rugăm pentru toți oamenii (I Tim. 2, 1), pentru pacea lumii (Efes. 2, 14-16; Col. 1, 20; Apoc. 1, 4), pentru cei bolnavi (Iacov 5, 14-15), pentru cei ce sunt în necazuri și în supărări (Rom. 15, 30; II Cor. 1, 8-11), pentru cei ce ne iubesc și pentru cei ce ne urăsc (Matei 5, 44-48; Fapt. Ap. 7, 60; Rom. 12, 14; I Cor. 4, 12). Urmând exemplul Mântuitorului, dar și pe cel al Sfinților Apostoli, Biserica înalță rugăciuni și pentru cei adormiți în stare de nedesăvârșire (Ioan 11, 41-42; Fapt. Ap. 9, 40; I Tesal. 4, 13-18), căci toți au adormit „întru nădejdea învierii și a vieții de veci”.

Rugăciunea de încheiere este punctul culminant al Proscomidiei, deoarece prin ea materiile iau caracterul expres de daruri pentru jertfă²³, și ea amintește de cuvântarea Mântuitorului despre Pâinea vieții (Ioan 6, 1-71).

Obiectele folosite la săvârșirea Proscomidiei: masa proscomidiarului, discul, steluța potirul, acoperămintele sau procovețele și tămâia au și ele simbolistica lor în Noul Testament: masa proscomidiarului închipuie, pe de o parte, peștera Nașterii din Betleem (Luca 2, 7), iar, pe de altă parte, locul răstignirii Mântuitorului – Golgota (Matei 27, 33; Marcu 15, 22; Luca 23, 33; Ioan 19, 17); discul – pe care se pune Sfântul Agnet, este asemănat de majoritatea exegeților și comentatorilor cu ieslea în care S-a născut Mântuitorul (Luca 2, 7, 12, 16), dar și cu locul în care Iosif și Nicodim au așezat Trupul Domnului după coborârea de pe Cruce (Matei 27, 60; 28, 6; Marcu 15, 46; 16, 6; Luca 23, 53; Ioan 19, 38-41); steluța – simbolizează steaua care s-a arătat și i-a călăuzit pe magi la locul Nașterii Domnului

²² Pr. Prof. Petre Vintilescu, *op. cit.*, p. 127.

²³ *Ibidem*, p. 138.

(Matei 2, 9-10); potirul – amintește de paharul de la Cina cea de Taină folosit de Mântuitorul (Matei 26, 27; Marcu 14, 23; Luca 22, 17, 20), dar și paharul pătimirii Sale (Matei 20, 22; Marcu 14, 36; Luca 22, 42); acoperămintele sau procovețele simbolizează scutecele cu care a fost înfășat Mântuitorul la Naștere (Luca 2, 7, 12), dar și mahrama și giulgiul cu care a fost înfășurat Trupul lui Iisus (Matei 27, 59; Marcu 15, 46; Luca 23, 53; Ioan 19, 40; 20, 5-7), în timp ce acoperământul mare sau „aerul” simbolizează piatra cu care a fost acoperit mormântul (Matei 27, 60; 28, 2; Marcu 15, 46; Luca 24, 2; Ioan 20, 1); tămâia simbolizează și unul dintre darurile aduse de magi Domnului la Naștere (Matei 2, 11), dar și miresmele cu care a fost îmbălsămat Trupul lui Iisus (Marcu 16, 1; Luca 23, 56; 24, 1; Ioan 19, 39-40).

b) Dumnezeiasca Liturghie

Rugăciunea de invocare a sălășluirii Duhului Sfânt în sfințirii slujitori: „Împărate cerească, Mângâietorul, Duhul Adevărului, Care pretutindena ești și toate le plinești; Vistierul bunătăților și Dătătorul de viață, vino și te sălășluiești întru noi și ne curățești de toată întinăciunea și mântuiești, Bunule, sufletele noastre”, este cea dintâi rugăciune din cadrul Sfintei Liturghii care își are temeiul în Sf. Scriptură a Noului Testament, și anume, în cuvântarea Mântuitorului de la Cina cea de Taină, de dinainte de Patima Sa (Ioan 14, 16-17; 14, 26; 15, 26). În sfântul oficiu, liturghisitorii îndeplinesc rânduiala sfinților îngeri din ceruri, de aceea, după această rugăciune, ei se alătură acestora rostind de două ori, în taină, doxologia care a răsunat din graiurile cetelor îngerești la nașterea Domnului, în peștera din Betleem: „Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire” (Luca 2, 14)²⁴. Afirmăm prin aceasta că slujba se face spre slava lui Dumnezeu, ca cea care este forma desăvârșită a cultului creștin de laudă, de adorare, de mulțumire și de mărturisire a credinței noastre, ce se îndreaptă către Dumnezeu prin mijlocirea Fiului Său Iisus Hristos (Rom. 16, 27; Filip. 1, 2-3, 19; II Tim. 1, 3; Efes. 15, 16; I Tim. 2, 5; Col. 1, 3; I Tesal. 1, 2; II Tesal. 1, 3). Pe de altă parte, rodul Liturghiei este „pacea de sus”, ce se revarsă prin ea în sufletele și în viața credincioșilor „pentru că El este pacea noastră, El care a făcut din două lumi – una, adică a surpat peretele din mijloc al despărțiturii, desființând vrăjmășia...” (Efes. 2, 14-15), pace promisă și dată Apostolilor, și prin ei și nouă, la Cina cea de Taină (Ioan 14, 27).

Încă de la începutul Sfintei Liturghii mărturisim credința în Sfânta Treime: „Binecuvântată este împărăția Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh”, pe care o invocăm pentru a trimite pace slujitorilor ei și întregii lumi (Rom. 1, 7; I Cor. 1, 3; II Cor. 1, 2; Efes. 6, 23; Filip. 1, 2), iar „însemnarea cu semnul sfintei cruci peste Sf. Antimis subliniază că în Liturghie se actualizează în forme ceremoniale moartea pe cruce, adică Jertfa Domnului, «până ce El iarăși va veni»(I Cor. 11, 26)”²⁵.

²⁴ *Ibidem*, p. 146.

²⁵ *Ibidem*, p. 157.

Ectenia mare, care este o rugăciune prelungită și stăruitoare, dar și una dintre formele primare ale rugăciunii publice creștine, o găsim recomandată de însuși Sf. Ap. Pavel (I Tim. 2, 1-2), fiind concepută și întocmită în spiritul comunitar și ecleziologic, caracteristic vieții creștine. Rugăciunile din această ectenie „îmbrățișează toate categoriile și treptele de credincioși, toate situațiile și trebuințele lor de ordin spiritual și material, invocând și ajutorul membrilor Bisericii triumfătoare”²⁶. Cea dintâi recomandare ce ni se face în această rugăciune este aceea de a ne ruga „cu pace”, pacea sufletului fiind o componentă psihologică și morală primordială pentru apropierea noastră de Dumnezeu. Deci, în rugăciune trebuie să ne găsim în pace cu noi înșine, cu Dumnezeu și cu aproapele (Matei 5, 23-24; Marcu 11, 25; Col. 3, 15; I Cor. 13, 11; Evrei 12, 14; Filip. 4, 7), dar pacea desăvârșită este „pacea de sus”, adică pacea lui Dumnezeu (Filip. 4, 7) pe care ne-a adus-o, ne-a dat-o și ne-a lăsat-o Mântuitorul înainte de patima Sa (Ioan 14, 27).

În încheierea ecteniei mari, dar și a altor rugăciuni, înălțăm o scurtă doxologie, după îndemnul Mântuitorului și al Sfinților Apostoli, ca toate să le facem „în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh” (Matei 28, 19; I Cor. 1, 3-4; Efes. 1, 2).

În antifonul al doilea, „Unule Născut”, se mărturisește un atribut al Mântuitorului Iisus Hristos, pe care-l regăsim în Evangheliile după Sf. Matei și după Sf. Luca, și anume că El a fost Singurul născut, tocmai pentru ca să-Și păstreze calitatea de Fiu unic și din punct de vedere omenesc, așa cum este Fiu unic și din punct de vedere dumnezeiesc (Matei 1, 25; Luca 1, 31; 2,7), iar „Fericirile” din antifonul al treilea reproduc cuvintele Mântuitorului rostite în Predica de pe Munte (Matei 5, 1-12; Luca 6, 20-23).

Rugăciunea antifonului al treilea cuprinde o expresie proprie Sf. Ap. Pavel, și anume „cunoștința adevărului”, pe care o găsim în Epistola către Timotei (2, 4), și din care rezultă că Dumnezeu voiește ca toți oamenii să ajungă la cel mai înalt grad de desăvârșire, care să le ofere mântuirea (Ioan 17, 3). Rânduiala ce urmează după cântarea antifoanelor își are și ea corespondent în Noul Testament, ieșirea preotului cu Sfânta Evanghelie marcând începutul activității publice a Mântuitorului Hristos, mai întâi prin primirea botezului de la Ioan (Matei 3, 13-17), iar mai apoi prin ieșirea la propovăduire și cea dintâi predică a Sa: „Pocăiți-vă, căci s-a apropiat împărăția cerurilor” (Matei 4, 17; Marcu 1, 14-15; Luca 3, 23). Evanghelia reprezintă pe Mântuitorul, ca una care cuprinde învățătura și faptele Sale, adică viața și activitatea Sa de la naștere și până la înălțare, iar intrarea cea mică închipuie, așa cum am menționat mai sus, începutul activității Mântuitorului și manifestarea lucrării Sale profetice. Lumânările ce se poartă înaintea preotului ce duce Sfânta Evanghelie simbolizează lumina învățăturii Sale mântuitoare, dar și pe Sf. Ioan Botezătorul și Înaintemergătorul Domnului, pe profeții Vechiului Testament care au vestit venirea Sa și pe Sfinții Apostoli, pe care i-a numit „lumina lumii” (Matei 5, 14; Filip. 2, 14). Totodată, după unii comentatori, ele simbolizează și pe cei șaptezeci pe care Mântuitorul i-a trimis să propovăduiască prin sate, înaintea Lui, „câte doi” (Luca 10, 1)²⁷.

²⁶ *Ibidem*, p. 159.

²⁷ *Ibidem*, p. 171.

Înapoierea cu Sfânta Evanghelie în Sf. Altar simbolizează înălțarea Domnului la cer, act dumnezeiesc prin care a înălțat și sfințit firea noastră omenească (Marcu 16, 19; Luca 24, 51), iar imnul trisaghion, este interpretat de toți exegeții ca adresându-se: „Sfinte Dumnezeule” – lui Dumnezeu-Tatăl, existența absolută (Apoc. 1, 4, 8), „Sfinte tare” – lui Dumnezeu-Fiul, „Cel viu și lucrător” (Evrei 4, 12), Care prin crucea Sa l-a biruit pe diavol și ne-a dat-o ca armă împotriva lui (I Cor. 1, 18, 24), „Sfinte fără de moarte” – lui Dumnezeu Sfântul Duh, pe Care Îl numim în Simbolul de credință „Domnul de viață făcătorul” (Ioan 1, 4).

Citirea Apostolului și a Sfintei Evanghelii sunt practici inspirate din cultul iudaic. Există în Noul Testament anumite texte care confirmă lecturile biblice în cultul primar creștin. Astfel, Sf. Pavel, le cere tesalonicenilor ca epistola adresată lor să fie citită tuturor creștinilor din Tesalonic (I Tesal. 5, 27). De asemenea, colosenilor le cere ca, după ce vor citi epistola adresată lor în toate bisericile din Colose, să fie citită și în Biserica laodicienilor și pe aceea din Laodiceea să o citească și ei (Col. 4, 6)²⁸. Lecturile biblice au fost introduse în Sfânta Liturghie cu scopul de a instrui pe credincioși, de a-i face mai zeloși în păzirea poruncilor Domnului, întrucât ele învață atât despre bunătatea și iubirea de oameni a lui Dumnezeu, cât și despre dreptatea și judecata Lui (Ioan 3, 16; Tit 3, 4; I Petru 4, 5-6; II Petru 3, 9; I Ioan 4, 19; Iuda 1, 21).

Sfânta Evanghelie înseamnă venirea Fiului lui Dumnezeu, când S-a arătat nouă în mod vădit ca om adevărat și a fost văzut de noi (I Tim. 3, 16), „când El vorbea tuturor în public, și S-a făcut cunoscut nu numai prin cele ce a grăit El Însuși, ci și prin ceea ce a învățat pe Apostoli să propovăduiască, trimițându-i «către oile cele pierdute ale casei lui Israel» (Matei 10, 6)”²⁹.

„Dacă prin citirea Sfintei Evanghelii preotul a reprezentat pe Mântuitorul în activitatea Sa de propovăduire și de binefaceri, acum el închide Sfintele Uși și se retrage lângă Sfânta Masă pentru rugăciune, vrând să amintească prin aceasta că Mântuitorul, după ce predica mulțimilor, obișnuia să meargă în locuri retrase, pentru a se ruga”³⁰ (Matei 14, 23; Marcu 6, 46-47; Ioan 6, 15).

Ectenia cererii stăruitoare, ce urmează după citirea Sfintei Evanghelii, îndeamnă întreaga asistență să participe la rugăciune, care se va face pentru conducătorii spirituali și cei ai statului, pentru cei ce se ostenesc spre binele Bisericii și pentru toți cei ce sunt de față la sfânta slujbă, „pentru păstorii Bisericii și căpeteniile popoarelor... căci dacă aceștia își țin făgăduiala, propovăduind bine și păzind cele scrise în Evanghelie, împlinesc și lipsa lui Hristos, păscând turma Lui, după învățătura dată de El” (Col. 1, 24).

Rugăciunile întâi și a doua pentru credincioși se încheie cu ecfonismul „Că Ție se cuvine toată slava...”, preotul și credincioșii urmând astfel îndemnul făcut de Sf. Pavel: „Toate spre slava lui Dumnezeu să le faceți...” (I Cor. 10, 31; Col. 3, 17)

²⁸ Pr. Prof. Spiridon Căndea, *Cultul creștin și unitatea Bisericii lui Iisus Hristos*, în „Ortodoxia”, anul XV (1963), nr. 3-4, p. 475.

²⁹ Nicolae Cabasila, *Tâlcuirea Dumnezeieștii Liturghii*, traducere din limba greacă de pr. prof. Ene Braniște, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1997, p. 54.

³⁰ Pr. Prof. Petre Vintilescu, *op. cit.*, p. 190.

„căci noi suntem ca niște robi care datorăm Stăpânului nostru această slujire, ca unii care pentru ea am fost zidiți de Dânsul dintru început și tot pentru ea am fost răscumparați”³¹.

În rugăciunea din timpul cântării heruvimice, preotul simte nevoia să se roage pentru ca Dumnezeu să nu-l înlătorească dintre slujitorii Săi, ci să-l facă apt prin puterea Duhului Sfânt de a-i aduce daruri, conștient că prin acest mare mandat el devine „iconom” al tainelor Sale (I Cor. 4, 1) și „împreună-lucrător” (II Cor. 6, 1) la opera de mântuire ce se continuă în fiecare Liturghie. Ca participanți la această privesc spirituală îl întâmpinăm cu întreita cântare de laudă cu care îl întâmpină puterile cerești din viziunea Sf. Ioan Evanghelistul: „Aliluia, aliluia, aliluia” (Apoc. 19, 1, 3, 4, 6).

Ieșirea preotului cu cinstitele daruri simbolizează ultima intrare a Domnului în Ierusalim unde trebuia să se jertfească (Matei 21, 1-11; Marcu 11, 1-11; Luca 19, 28-40), iar cuvintele „Să ne iubim unii pe alții...”, pe care le rosteste după așezarea cinstitelor daruri pe Sfânta Masă și rostirea ecteniei, sunt de fapt împlinirea îndemnului făcut de Mântuitorul la Cina cea de Taină în discuția intimă pe care a avut-o cu ucenicii Săi: „Poruncă nouă vă dau vouă, să vă iubiți unul pe altul. Precum v-am iubit Eu pe voi, așa să vă iubiți și voi unul pe altul. Întru aceasta vor cunoaște toți că sunteți ucenicii Mei, dacă veți avea dragoste unii față de alții” (Ioan 13, 34-35; 15, 9-10), dar și îndemnul apostolic să ne rugăm unii pentru alții (Efes. 6, 18; Col. 4, 3; I Tesal. 5, 25; I Tim. 2, 1; Iacov 5, 16), iubirea noastră unii față de alții dovedindu-ne și iubirea față de Dumnezeu (Iacov 2, 8; I Ioan 3, 16; 4, 7, 16).

După unii exegeți, vohodul cu cinstitele daruri simbolizează luarea de pe cruce a Trupului Domnului și a înmormântării Lui de către cei doi „ucenici în ascuns”, Iosif din Arimateea și Nicodim (Ioan 19, 38-41), iar expresia „să vă pomenească Domnul Dumnezeu întru împărăția Sa...” este derivată din rugăciunea tâlharului de pe cruce (Luca 23, 42)

În Simbolul de credință care se rosteste după îndemnul: „Ușile, ușile...”, avem cuprinsă întreaga dogmă trinitară, eclesiologică și eshatologică a Bisericii. Astfel, în articolul întâi, mărturisim credința în Dumnezeu-Tatăl, pe care Îl recunoaștem Creator principal al lumii și al universului, că este Atotțiitorul (Atotputernic) (II Cor. 6, 18; Apoc. 1, 8; 4, 8; 11, 17; 15, 3; 16, 4; 19, 3, 15; 21, 23), „Făcătorul cerului și al pământului” (Ioan 1, 3; Fapt. Ap. 14, 15; 17, 24; II Petru 3, 5; Evrei 11, 3; Apoc. 14, 7), „al tuturor celor văzute și nevăzute” (Col. 1, 16). În articolele doi la șapte mărturisim învățătura despre Dumnezeu-Fiul: că este „Domn” (I Cor. 1, 3, 9), că este Fiul lui Dumnezeu (Matei 12, 18; 14, 33; 16, 16; 17, 5; Marcu 3, 11; 8, 29; Luca 9, 20, 35; Ioan 1, 49; 6, 69; 11, 27; Fapt. Ap. 8, 37; Evrei 1, 2; II Petru 1, 17), că este Unicul Fiu al lui Dumnezeu după firea divină și Unicul Fiu al Sf. Fecioare Maria după firea umană (Matei 1, 25; Luca 1, 31; 2, 7; Ioan 1, 18), că este deoființă cu Tatăl, din veșnicie (Ioan 1, 14) și că a participat la creație (Ioan 1, 1-3, 10, 14; 8, 58; 10, 30; 17, 5, 11, 22; Efes. 3, 9; Col. 1, 16-17; Evrei 1, 2; 2, 10; Apoc. 4, 11; I Ioan 1, 1-2; Apoc. 1, 8, 17; 19, 13), că este „lumină din lumină” (Ioan 8, 12; I Tim. 6, 16), că S-a întrupat de la Duhul Sfânt și din Fecioara Maria și s-a

³¹ Nicolae Cabasila, *op. cit.*, p. 57.

făcut om (Matei 1, 20; Luca 1, 35; Ioan 1, 14; Filip. 2, 7; I Tim. 1, 15; 2, 5; 3, 16; Ioan 3, 17; 6, 14, 58; Evrei 2, 17-18; II Tim. 1, 10; Evrei 1, 2; 5, 7; I Ioan 4, 2-3), că a fost răstignit, a murit, a înviat și s-a înălțat la ceruri (Matei 16, 21; 17, 22-23; 20, 19; Marcu 8, 31; 9, 31; 10, 33-34; Luca 9, 22; 18, 31-33; 24, 26; Rom. 6, 4-5; I Cor. 1, 23; Gal. 3, 1; Filip. 2, 6-11 Fapt. Ap. 2, 23-24; 3, 15; 4, 10; 10, 40; Evrei 5, 8; 13, 20; Marcu 16, 19; Luca 24, 51; Fapt. 1, 2) și „șade de-a dreapta Tatălui” (Fapt. Ap. 7, 56; Luca 22, 69; că va veni cu slavă să judece lumea (Matei 24, 30; 25, 31; Marcu 13, 26-27; Luca 21, 27; Fapte 1, 11; Apoc. 1, 7; 14, 14; II Petru 3, 7-11). Clătinarea de către preot a „aerului” deasupra cinstitelor daruri după articolul al cincilea: „și a înviat a treia zi...” simbolizează cutremurul ce a avut loc la moartea Mântuitorului (Matei 27, 51).

În articolul opt îl mărturisim pe Duhul Sfânt ca a treia persoană a Sfintei Treimi: că porcede de la Tatăl, este Domnul de viață Făcătorul, a inspirat pe prooroci și este deoființă cu Tatăl și cu Fiul cu care împreună este închinat și slăvit (Marcu 12, 36; Luca 4, 18; Ioan 6, 63; 14, 17, 26; 15, 26; 16, 13; Fapt. Ap. 10, 44; Rom. 8, 6, 10; I Cor. 6, 11; II Cor. 3, 6, 17; II Tim. 3, 16; II Petru 1, 21).

În articolul nouă mărturisim învățătura despre Sfânta Biserică: ea este una asemenea Trupului lui Hristos care este unul (Efes. 5, 23-27), este sfântă și fără de prihană (Efes. 1, 20-22; 4, 13; 5, 26-27; Col. 1, 18; I Tim. 3, 15), este sobornicească (I Tim. 3, 14; Iacov 5, 14-15) și apostolească (Efes. 2, 20; I Cor. 12, 28).

În articolul zece mărturisim învățătura despre Taina Sfântului Botez, că este ușa de intrare în creștinism, că iartă păcatele, este irepetabilă și indispensabilă pentru mântuire (Matei 3, 11; 28, 19; Marcu 1, 8; 16, 16; Luca 3, 16; Fapt. Ap. 2, 38, 41; 10, 47-48; I Cor. 1, 14-16; Gal. 3, 27; Efes. 4, 5), iar în ultimele două articole mărturisim învățătura despre învierea morților și Parusia Domnului (Matei 28, 6; Marcu 16, 9, 14; Luca 24, 6-7; Fapt. Ap. 2, 32; I Cor. 15, 4-58; Matei 24, 23-39; 25, 31-46; Marcu 13, 21-32; I Tesal. 4, 14-16; 5, 2; II Petru 3, 9-13).

Punctul culminant al Liturghiei creștine este anaforaua (ridicare, înălțare, ofrandă) sau aducerea Sfintei Jertfe Euharistice, în timpul căreia se atinge obiectivul și scopul spre care tinde întreaga slujbă: „prefacerea darurilor în dumnezeiescul Trup și Sânge” și „slăvirea lui Dumnezeu și sfințirea credincioșilor”³².

Prin rostirea de către preot a cuvintelor: „Să stăm bine, să stăm cu frică...” se amintește de sfatul Mântuitorului dinainte de patimă: „Acestea vi le-am spus ca să nu vă poticniți în credința voastră” (Ioan 16,1), dar și de sfaturile Apostolilor care îndeamnă la păstrarea nealterată a credinței primite și pe care o mărturisim (I Cor. 4, 6; 11, 2; Gal. 1, 8; Col. 1, 23; II Tesal. 2, 15; II Tim. 3, 14; I Ioan 1, 3; 2, 24; 3, 11), întrucât stăruind astfel în credință vom putea aduce darurile noastre „cu pace”³³ împlinind în același timp și porunca Mântuitorului: „Deci, dacă îți vei aduce darul tău la altar și acolo îți vei aduce aminte că fratele tău are ceva împotriva ta, lasă darul tău acolo, înaintea altarului și mergi întâi și împacă-te cu fratele tău și apoi, venind adu darul tău” (Matei 5, 23-24). După răspunsul dat de credincioși: „Mila păcii, jertfa laudei”, din care reiese că pacea este adusă în chip de dar ca o a doua

³² Pr. Prof. Petre Vintilescu, *op. cit.*, p. 220.

³³ Nicolae Cabasila, *op. cit.*, p. 61.

jertfă, preotul îi binecuvintează cu cuvintele cu care Sf. Pavel îi saluta pe corințeni: „Harul Domnului nostru Iisus Hristos și dragostea lui Dumnezeu și împărțirea Sfântului Duh să fie cu voi cu toți!” (II Cor. 13, 13).

Binecuvântându-i cu o astfel de urare preotul caută să abată gândurile credincioșilor de la cele pământești adresându-le îndemnul: „Sus să avem inimile”, deci să cugete la cele de sus, la Hristos, îndemnul fiind asemănător celui pe care Sf. Pavel îl face filipenilor (Filip. 2, 5). Această binecuvântare este în același timp și o rugăciune, preotul lăsând să se înțeleagă că: „pentru mărturisirea pe care o faceți că veniți cu jertfe spirituale, mă rog ca să fie neîntrerupt cu voi «harul Domnului nostru Iisus Hristos»... să vă bucurați întotdeauna de «dragostea lui Dumnezeu-Tatăl»... și să vi se dăruiască «împărțirea Sfântului Duh»”³⁴.

Ca mijlocitor între Dumnezeu și credincioși preotul îi cheamă ca împreună să-și unească mulțumirile față de Dumnezeu cel închinat în Treime, prin cuvintele: „Să mulțumim Domnului” (Rom. 5, 10; 8, 15), în timp ce el, în taină, face amintire de toate bunătățile pe care Dumnezeu ni le-a dat de la începutul veacurilor și încheind cu jertfa supremă a Mântuitorului, dar și de atributele puterii și perfecțiunii Lui: „fără de început”, nevăzut”, „necuprins”, neschimbat” etc. (Iacov 1, 17; I Petru 1, 20-21; I Ioan 1, 1-3).

Cântarea prin care se mulțumește lui Dumnezeu că a binevoit a primi din mâini omenești Liturghia „a creat în acest chip oamenilor o împrejurare de a-și uni strigarea lor de bucurie cu cea a cetelor îngerești: „«Cântarea de biruință cântând, strigând, glas înălțând și grăind: Sfânt, Sfânt, Sfânt Domnul Savaot, plin este cerul și pământul de slava Ta»” (Apoc. 4, 8)³⁵. „Căci sfinții serafimi ne indică în chip precis, prin repetarea de trei ori a cuvântului Sfânt, pe cele trei ipostase ale Dumnezeirii supra-ființiale. Printr-o singură Domnie ei indică o singură ființă și împărăție, a Treimii tearhice”³⁶. „Osana întru cei din înălțime. Bine este cuvântat Cel ce vine întru numele Domnului. Osana, celui dintru înălțime” (Matei 21, 9; Marcu 11, 9; Luca 19, 38), arată unirea credincioșilor în chip spiritual cu sfinții îngeri ca fiind un fapt actual în Liturghie, iar lovirea cu steluța de către preot în semnul Sfintei Cruci a Sfântului Disc simbolizează cântarea celor patru ființe despre care vorbește Sf. Ev. Ioan în Apocalipsă (4, 6, 8)³⁷. Totodată, acțiunea cu steluța este interpretată și ca vestirea în cele patru părți ale lumii a biruinței Domnului asupra diavolului, asupra păcatului și a morții (Marcu 16, 15; Col. 1, 23).

Rugăciunea „Cu aceste fericite puteri...” face amintire în primul rând de dragostea nemărginită a lui Dumnezeu Care a trimis pe Unicul Său Fiu în lume pentru mântuirea neamului omenesc (Ioan 3, 16; I Ioan 3, 16), iar apoi de evenimentele de dinaintea Patimilor Domnului, și anume: instituirea Sfintei Euharistii și vinderea Sa (Matei 26, 26-28; Marcu 14, 22-24; Luca 22, 17-20; Matei 26, 48-49; Marcu 14, 44-45; Luca 22, 47-48), urmate de cuvintele de instituire a Sfintei Euharistii folosite de Domnul la Cina cea de Taină: „Luați mâncați...” și „Beți dintru

³⁴ Pr. Prof. Petre Vintilescu, *op. cit.*, p. 224.

³⁵ *Ibidem*, p. 232.

³⁶ Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, trad. de Pr. D. Fecioru, București, 1938, p. 170.

³⁷ Pr. Prof. Petre Vintilescu, *op. cit.*, p. 234.

acesta toți...”. În timp ce credincioșii intonează „Amin”, formulă care are caracter de doxologie, preotul continuă să rostească în taină textul de la I Corinteni 11, 25: „Asemenea și paharul, după cină zicând...”, urmând imediat mărturisirea împlinirii poruncii date de Mântuitorul: „Aceasta să o faceți întru pomenirea Mea...” (Luca 22, 19), motivându-se în acest fel și aducerea acestei Sfinte Jertfe de către Biserică³⁸. Temeiul acestei credințe este împlinirea făgăduinței Mântuitorului că va trimite un alt Mângâietor (Ioan 14, 16), Care îi va îmbrăca pe Apostoli și pe urmașii acestora „cu putere de sus” (Luca 24, 49; Fapt. Ap. 1, 4) și Care va rămâne cu noi în veci, asemenea Mântuitorului (Ioan 14, 17; Matei 28, 20).

Gestul pe care preotul îl face ridicând vasele cu sfințele daruri în chipul crucii și rostind cuvintele „Ale Tale dintru ale Tale...” reprezintă un act de aducere sau oferire a acestora lui Dumnezeu, după exemplul Mântuitorului la Cina cea de Taină: „luând pâine și binecuvântând, a frânt... și luând paharul și mulțumind...” (Matei 26, 26-28; Marcu 14, 22-24; Luca 22, 17-20). În această anamneză, vrea să se spună anume că, aducându-ne aminte „de toate cele ce s-au făcut pentru noi”, dar mai ales de cele pătimate de Fiul lui Dumnezeu pentru mântuirea noastră, până la învierea și întoarcerea Lui în slava pe care a avut-o la Tatăl mai înainte de a fi lumea (Ioan 17, 5), darurile noastre în vederea Jertfei liturgice sunt oferite „de toate... adică, în legătură cu toate aceste momente care au constituit Jertfa Mântuitorului”³⁹.

Cuvintele de invocare a Duhului Sfânt de la epicleză amintesc de momentul în care Apostolii aflați în Ierusalim în așteptarea împlinirii făgăduinței „s-au umplut toți de Duhul Sfânt” (Fapt. Ap. 2, 4) precum și de timpul când s-au întâmplat acestea (Fap. Ap. 2, 15).

Înainte de invocarea Duhului Sfânt pentru prefacerea cinstitelor daruri în Trupul și Sângele Mântuitorului, preotul, ca organ al harului divin, începe în taină o acțiune de pregătire specială rostind stihul „Dumnezeule, curățește-mă pe mine păcătosul...” (Luca 18, 13), ceea ce reprezintă o recunoaștere a păcatelor, „de care sufletul nu poate fi deplin curățit decât prin lucrarea harului Sfântului Duh”⁴⁰.

Epicleza este adresată lui Dumnezeu cel în Treime, lui Dumnezeu privit în unitatea ființei Lui, după cum reiese din rugăciune: „Și fă adică pâinea aceasta Cinstit Trupul Hristosului Tău”, „Iar ceea ce este în potirul acesta, Cinstit Sângele Hristosului Tău”, însă la sfințirea darurilor participă și Fiul și Duhul Sfânt, în virtutea puterii dumnezeiești comune cu a Tatălui (Ioan 10, 30; 17, 11, 22). „Însuși Hristos este cel ce lucrează prin preot, împreună cu Părintele și cu Duhul, El însuși este Cel ce aduce și Cel adus, Cel ce se jertfește și Cel jertfit, Cel primit și împărțit”⁴¹.

Oficiul de mijlocitor al lui Hristos în Liturghie constă în sfințirea darurilor, adică în prefacerea darurilor în Trupul și Sângele Său, El este atât preotul și sfințitorul jertfei liturgice, cât și mijlocitorul nostru (Ioan 14, 6). Prin El sunt primite rugăciunile și darurile noastre, prin El Tatăl privește spre noi și tot prin El ne ridicăm

³⁸ *Ibidem*, p. 237.

³⁹ *Ibidem*, p. 239.

⁴⁰ *Ibidem*, pp. 244-245.

⁴¹ *Ibidem*, p. 250.

ochii spre Tatăl, căci: „unul este Mijlocitorul între Dumnezeu și oameni: omul Iisus Hristos” (I Tim. 2, 5). După rugăciunile adresate pentru Preasfânta Născătoare de Dumnezeu, pentru sfinți, pentru conducătorii spirituali și cei ai țării, precum și pentru cei adormiți, preotul adresează lui Dumnezeu cererea ca să contopească inimile oamenilor în iubire și în armonie și a le păstra într-un singur trup și o singură unitate. „Rugăciunea Mântuitorului rămâne nu numai un prototip pentru toți oamenii și pentru toate timpurile, ci și un pătrunzător avertisment spre a uni neconținut rugăciunea lor cu rugăciunea de Mare Preot a lui Hristos, pentru ca Tatăl să îi țină pe ai Săi într-o unitate desăvârșită”⁴² (Ioan 17, 21-22). De aceea, o astfel de unitate o imploră Liturgia prin ecfonisul de la sfârșitul rugăciunii ecleziale: „Și ne dă nouă cu o gură și o inimă a slăvi și a cânta preacinstul și de mare cuviință numele Tău: al Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh”, în perioada apostolică Sf. Ap. Pavel privind ca pe un dar divin realizarea acestei omogenități a cugetelor (Rom. 15, 5-6; vezi și Fapte 2, 46). Acest ecfonis urmează ca finalul cel mai firesc și logic al unei rugăciuni al cărei scop este: adâncirea în conștiințe a unei unități de cugetare de iubire și de solidaritate, condiție sine qua non pentru primirea Sfintei Împărtășanii.

În finalul ecteniei de după anafora, se cere ajutorul lui Dumnezeu pentru ca, prin „unitatea credinței și împărtășirea Sfântului Duh”, Biserica lui Hristos să fie una și, închinându-I Lui toată viața, să poată chema împreună cu El pe Dumnezeu „Tatăl nostru”, așa cum Iisus a spus Mariei Magdalena în zorii zilei când a înviat: „...Mă sui la Tatăl Meu și Tatăl vostru, la Dumnezeul Meu și Dumnezeul vostru” (Ioan 20, 17)⁴³.

Înainte de Rugăciunea Domnească, preotul cere în mod special prin ecfonisul: „Și ne învrednicește pe noi, Stăpâne, cu îndrăznire, fără de osândă, să cutezăm a Te chema pe Tine, Dumnezeul cel ceresc, Tată și a zice...” ca cei ce suntem fii ai Bisericii sobornicești spălați prin sângele Jertfei Fiului lui Dumnezeu și cărora ne-a dat putere să ne facem „fii ai lui Dumnezeu” (Ioan 1, 12), și care am primit Duhul înfierii prin har (Rom. 8, 15), să putem nu numai să-l chemăm ca „Tatăl nostru”, așa cum L-a numit Fiul Său cel Unul Născut (Ioan 22, 17), ci să-L și invocăm direct toți, cum ne-a poruncit Domnul, când ne-a învățat să ne rugăm (Matei 6, 9; Luca 11, 1-2; 13; Ioan 14, 13; 15, 16; 16, 23-24). Rugăciunea „Tatăl nostru”, „una dintre cele mai populare rugăciuni întâlnite în tradiția ortodoxă... a fost rugăciunea preferată a Sfinților Apostoli care au primit-o de la Mântuitorul ca răspuns la dorința lor de a ști cum să se roage și ce să ceară în rugăciune” (Matei 6, 9-13)⁴⁴, însă nu se asociază lor, întrucât este fără de păcat (Evrei 4, 15).

Din rugăciunea „Tatăl nostru” reiese, în primul rând, paternitatea universală a lui Dumnezeu asupra tuturor oamenilor. Însă se pune întrebarea: care este sensul paternității divine din Rugăciunea Domnească? Rugăciunea Domnească este rugăciunea tuturor oamenilor sau numai a acelor pe care Dumnezeu i-a răscumpărat și mântuit prin Iisus Hristos? Conform Sf. Ev. Luca (11, 2), rugăciunea a fost dată

⁴² *Ibidem*, p. 273.

⁴³ *Ibidem*, p. 279.

⁴⁴ Pr. Viorel Sava, *În Biserica slavei Tale*, I, Editura Erola, Iași, 2003, p. 193.

de către Mântuitorul ucenicilor Săi, distingându-se de cea a ucenicilor Sf. Ioan Botezătorul, iar *cf.* Sf. Ev. Matei (6, 7-9) ea a fost adresată mulțimii ca o opunere la rugăciunile păgânilor. Deci creștinii, frații în Hristos, sunt aceia care se roagă adresându-se lui Dumnezeu cu cuvintele „Tatăl nostru”.

Termenul de „Tată” presupune pe acela de fiu, deoarece nu poate exista tată fără fiu sau fii, iar posedarea de fii este posibilă pe două căi: prin naștere sau prin înfiere.

Creștinii sunt fiii lui Dumnezeu prin adopțiune și numai Iisus Hristos este adevăratul Fiu al lui Dumnezeu prin natură, înfierea creștină fiind un dar de la Dumnezeu, ca rezultat al dragostei Sale față de oameni (Matei 5, 9; Ioan 1, 12; I Ioan 3, 1-2). Înfierea creștinilor se săvârșește de Dumnezeu Tatăl prin Iisus Hristos, ea fiind acordată însă de Duhul Sfânt. „Când Duhul Sfânt ne învață să ne rugăm, ne face să ne întoarcem cu familiaritate spre Dumnezeu, Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, și împreună cu Fiul să strigăm: Părinte.”⁴⁵ De aceea, Rugăciunea Domnească este adresată de către creștini lui Dumnezeu-Tatăl.

Prin înfierea creștinilor de către Dumnezeu, aceștia devin frați ai lui Hristos și co-moștenitori cu Iisus ai lui Dumnezeu, atât paternitatea divină, cât și filiația divină constituind o realitate de ordin esențial. Această realitate a filiației divine constă în ridicarea naturii omenești la divinitate și în coborârea divinității la natura umană (Filip. 2, 7; Evrei 2, 17; II Cor. 8, 9). Creștinul este fiu real al lui Dumnezeu deoarece El îl face să trăiască precum un fiu al Său, iar acesta, prin faptele, viața și virtuțile lui poate să corespundă unui astfel de tată.

Paternitatea și filiația supranaturală au drept consecință o fraternitate supranaturală. Această fraternitate supranaturală reiese îndeosebi din cuvântul „nostru”, cuvânt care nu cuprinde pe toți oamenii, ci doar pe cei care au primit darul înfierii prin botez, pe frații lui Hristos, pe creștini. Renăscut din Dumnezeu prin Taina Sfântului Botez și devenit frate al lui Hristos și fiu al lui Dumnezeu, creștinul trebuie să se comporte în viața sa în așa fel încât să fie demn de Tatăl ceresc.

Expresia „Care ești în ceruri” exprimă înfinitatea lui Dumnezeu, „deci când zicem «Care ești în ceruri» nu trebuie să înțelegem un loc anumit, pentru că Dumnezeu nu este circumscris în timp și în spațiu”⁴⁶. Rugăciunea Domnească și alte rugăciuni din cadrul Sfintei Liturghii se referă la ceruri ca sediul divinității, pentru că vorbirea omenească nu a putut găsi un mod mai deosebit care să exprime atât de bine atotputernicia și măreția divină, inspirată desigur de cuvintele psalmistului: „Cerurile spun slava lui Dumnezeu, iar facerea mâinilor Lui o vestește tăria” (Ps. 18, 1). Începând cu cărțile Macabei, cerul devine sinonimul lui Dumnezeu (I Mac. 3, 60, 4, 10; 12, 15; 16, 3), această echivalență fiind reluată de literatura rabinică și se află și în Noul Testament, „împărăția cerurilor” însemnând de fapt „împărăția lui Dumnezeu” (Matei 21, 35; Marcu 11, 30; Luca 15, 18, 21; 20, 4).

Prin expresia „Care ești în ceruri” înțelegem că, prin natura Sa, Dumnezeu este mai presus de orice existență, „Tatăl nostru care ești în ceruri” însemnând că Tatăl nostru este mai presus de toate și de orice (Efes. 4, 6; Col. 1, 16-17), că

⁴⁵ *Ibidem*, p. 196.

⁴⁶ Pr. Prof. Petre Vintilescu, *op. cit.*, p. 281.

Dumnezeu este în lume și mai presus de lume, este prezent pretutindeni (Ps. 138, 7-10; Fapt. Ap. 7, 49; 17, 24; Ioan 1, 5; I Tim. 6, 16). De fapt, prin această exprimare „noi nu facem altceva decât să recunoaștem infinita deosebire dintre natura noastră de creaturi pământești, adică trecătoare, și natura lui Dumnezeu, ființă absolută, veșnică și atotputernică”⁴⁷.

Invocarea cu care se deschide Rugăciunea Domnească este completată cu formula „Sfintească-se numele Tău”, prin care se înțelege, potrivit Sf. Ciprian și lui Origen, un vot, o făgăduință prin care creștinii se angajează față de Tatăl ceresc, de a face în așa fel ca, prin toate manifestările lor, numele Lui să fie cinstit cu sfințenie. De aceea, Sf. Grigorie de Nissa sublinia că cel mai important lucru este ca creștinul să facă în așa fel ca prin comportamentul său numele lui Dumnezeu să nu fie hulit, ci preamărit și sfințit. Sf. Ioan Gură de Aur spune în Omiliile sale la Matei că, prin expresia „sfintească-se numele Tău”, noi nu facem altceva decât să declarăm ceva ce Dumnezeu deja are (Matei 6, 16)⁴⁸.

În cererea „Vie împărăția Ta”, Îl rugăm pe Dumnezeu-Tatăl să realizeze în noi și prin noi împărăția Sa, cu alte cuvinte să domine în noi omul duhovnicesc (II Cor. 4, 16), să nu fim dominați de păcat și de patimi (Rom. 6, 12; Col. 3, 5) și să se statornicească în noi și printre noi „împărăția lui Dumnezeu” (Luca 17, 21; Matei 12, 28). Îi putem cere lui Dumnezeu: „Vie împărăția Ta” numai atunci când împlinim poruncile Lui (Ioan 14, 23; Matei 6, 33; Luca 12, 31) și ne curățim de orice lucru rău în faptă, în cuvânt și în gând, cum spunea Sf. Chiril al Ierusalimului (II Cor. 6, 16-18; 7, 1).

În strânsă legătură cu cererea a doua stă cererea a treia: „Facă-se voia Ta precum în cer așa și pe pământ”. Prin această cerere Mântuitorul arată că Dumnezeu voiește ca, încă de aici de pe pământ, noi oamenii, fiii Lui, să imităm viața îngerilor din ceruri, să căutăm deci să împlinim porunca dată de Mântuitorul: „Fiți desăvârșiți, precum Tatăl vostru Cel ceresc desăvârșit este” (Matei 5, 48).

Fiind ființe în trup, și aparținând după trup pământului, este natural să trăim potrivit naturii noastre, pentru aceasta având nevoie de hrană și de cele necesare existenței. Era firesc deci ca Mântuitorul în Rugăciunea Domnească să ne îngăduie să-i cerem Tatălui ceresc „Pâinea noastră cea de toate zilele dă-ne-o nouă astăzi”. Fără îndoială că această cerere se referă în primul rând la pâinea materială, însă majoritatea Sfinților Părinți interpretează aceste cuvinte ca fiind și o cerere pentru Pâinea euharistică, pentru „Pâinea vieții” (Ioan 6, 35, 41, 48, 51, 58) indispensabilă vieții spirituale, fără de care noi nu putem progresa în urcușul duhovnicesc.

Că și această interpretare este corectă se vede din faptul că Rugăciunea „Tatăl nostru” ce conține această cerere este așezată în slujba Sfintei Liturghii înainte de momentul împărtășirii. Obiectul principal al cererii este însă pâinea materială, necesară subzistenței noastre, pe care o cerem de la Dumnezeu să ne-o dea, să ne-o asigure zilnic (Matei 6, 11; Luca 11, 3), pentru a nu avea grija zilei de mâine și pentru a ne putea îngriji și de viața spirituală (Matei 6, 31-34).

⁴⁷ *Ibidem*, p. 282.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 283.

„Și ne iartă nouă greșelile noastre, precum și noi iertăm greșiților noștri” este cererea prin care în primul rând ne recunoaștem ca fiind păcătoși, încercăm deci un sentiment de umilire, de smerenie, asemeni vameșului din pilda rostită de Mântuitorul, care declara: „Dumnezeule, milostiv fii mie păcătosului” (Luca 18, 13). Trebuie însă să conștientizăm că atunci când Îi cerem lui Dumnezeu să ne ierte ne condiționăm iertarea de modul în care noi iertăm „greșiților noștri”, întrucât ne putem autocondamna la neiertare. Tocmai de aceea trebuie să aplicăm principiul lansat de Mântuitorul în Predica de pe munte: „Și când stați de vă rugați, iertați orice aveți împotriva cuiva, ca și Tatăl vostru Cel din ceruri să vă ierte vouă greșelile voastre. Iar dacă nu iertați voi, nici Tatăl vostru Cel din ceruri nu vă va ierta vouă greșelile voastre” (Marcu 11, 25-26; Efes. 4, 32; Col. 3, 13) și „...dacă îți vei aduce darul tău la altar și acolo îți vei aduce aminte că fratele tău are ceva împotriva ta, lasă darul tău acolo, înaintea altarului, și mergi întâi și împacă-te cu fratele tău și apoi, venind, adu darul tău” (Matei 5, 23-24). În Evanghelia după Sf. Matei se cere să ni se ierte „datoriile” noastre precum și noi datornicilor noștri, făcându-se aluzie, desigur, la pilda servitorului nemilos (Matei 18, 23-25), „de aceea în cererea a cincea suntem făcuți judecătorii hotărârii de iertare a propriilor noastre păcate, potrivit legii înscrise în Evanghelia Domnului: «Cu ce judecată veți judeca, cu aceea veți fi judecați, și cu ce măsură veți măsura, cu aceea vi se va măsura» (Matei 7, 2)”⁴⁹.

Din cuprinsul Sfintei Scripturi desprindem că viața noastră se desfășoară într-o lume plină de tentații, de care nici Mântuitorul nu a fost absolvit (Matei 4, 1-12; Marcu 1, 12-13; Luca 4, 2-12), virtuțile dezvoltându-se prin rezistența și biruința asupra ispitelor (II Cor. 12, 7; Iacov 1, 2), iar împărăția lui Dumnezeu este câștigată de cei care se luptă pentru a intra în ea (Matei 11, 12; Luca 16, 16; Fapt. Ap. 14, 22; I Tim. 6, 12; II Tim. 4, 7). Cererea „Și nu ne duce pe noi în ispită” nu se referă la Dumnezeu, care nu ispitește (Iacov 1, 13) dar îngăduie ispita, ci la diavolul „potrivnicul” (Iacov 1, 14; I Petru 5, 8), căruia îi putem sta împotrivă numai dacă ne îmbrăcăm cu „armătura lui Dumnezeu” (Efes. 6, 12-17; I Tesal. 5, 8).

Ispita îngăduită de Dumnezeu în sens de verificare sau încercare și întărire a virtuților are ca scop perfecționarea și mântuirea, în planul divin, ispita fiind, prin urmare, un mijloc pedagogic și educativ. Rugăciunea se adresează, așadar, lui Dumnezeu, ca să nu îngăduie diavolului, ale cărui curse sunt întinse pentru a ne facem să cădem și să ne pierdem mântuirea, ca să ne ispitească peste puterile noastre (I Cor. 10, 13; II Petru 2, 9; Evrei 12, 4), cererea „Și nu ne duce pe noi în ispită” având totodată menirea de a ne aduce aminte că suntem ființe slabe, că putem oricând cădea și că dacă, uneori, biruim ispitele aceasta o facem numai cu ajutorul lui Dumnezeu.

Ultima cerere, a șaptea: „Ci ne izbăvește de cel rău”, vine ca o completare la cererea precedentă. Dacă cuvintele „nu ne duce pe noi în ispită” ar fi avut sensul de a nu fi ispitiți, atunci Mântuitorul nu ar mai fi încheiat: „ci ne izbăvește de cel rău”. Izbăvirea de cel rău nu trebuie înțeleasă în sensul de a nu fi atacați de cel rău, ci în acela ca, atunci când suntem în necazuri, Dumnezeu să ne întărească pentru a lupta împotriva ispitelor lui fără a deznădăjdui (II Cor. 4, 8; Efes. 6, 12).

⁴⁹ *Ibidem*, p. 286.

Rugăciunea Domnească se încheie cu ecfonismul „Că a Ta este împărăția și puterea și slava: a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor”. Este o doxologie prin care recunoaștem că îi cerem lui Dumnezeu Tatăl toate acestea deoarece, fiind Atotputernic, toate câte le vrea le poate face și posedă o slavă pe care nu i-o poate lua nimeni (Filip. 2, 11; 4, 20; Apoc. 1, 6; 15, 8; 19, 1; 21, 11, 23).

După Rugăciunea Domnească, preotul, plecându-și capul împreună cu credincioșii, se roagă pentru toți, pentru cele de trebuință fiecăruia, amintind de harul și iubirea de oameni ale Celui Unul-Născut, întrucât El Însuși a spus: „Toate câte veți cere de la Tatăl în numele Meu vă va da vouă” (Ioan 14, 13; 16, 23), apoi ridicând Sfântul Agneț, care simbolizează ridicarea Mântuitorului pe Cruce (Matei 27, 35; Marcu 15, 24; Luca 23, 33; Ioan 19, 18; Fapt. Ap. 4, 10), rostește cuvintele: „Sfintele Sfinților”. Aceste cuvinte înseamnă că cele sfinte se dăruiesc sfinților, însă „prin «sfinți» se înțeleg nu numai cei desăvârșiți în virtute, ci și toți cei care se străduiesc spre desăvârșire, chiar dacă nu au ajuns încă la ea; ...aceștia se sfințesc și ei prin Sfintele Taine și devin sfinți tot așa cum Biserica întreagă se numește sfântă”⁵⁰. De altfel, Sf. Pavel în epistolele sale îi numește pe toți membrii Bisericilor „sfinți” (Evrei 3, 1; Rom. 1, 7; I Cor. 1, 2; II Cor. 8, 4; 9, 12; Efes. 1, 1; 2, 19; Filip. 1, 1; Col. 1, 2), credincioșii numindu-se „sfinți” din pricina Sfântului cu care ei se împărtășesc, întrucât ei sunt „mădulare” ale Trupului Lui (I Cor. 6, 15; 12, 27; Efes. 3, 6; 5, 30).

Păstrând legătura cu Hristos prin Sfintele Taine, vom avea viață în noi, întrucât păstrăm legătura cu Capul (Hristos); despărțindu-ne de Hristos, devenim „mlădite” moarte care, uscându-se, se taie și se aruncă în foc (Ioan 15, 1-8). De aceea, după rostirea de către preot a cuvintelor: „Sfintele Sfinților”, credincioșii răspund, „Unul Sfânt, Unul Domn, Iisus Hristos, întru slava lui Dumnezeu Tatăl”, ceea ce înseamnă că nimeni nu este sfânt decât Dumnezeu în Treime, iar credincioșii beneficiază de sfințenie prin Iisus Hristos cu al Cărui Trup se împărtășesc. Înainte de patimă, Mântuitorul, rugându-Se în grădina Ghetsimani, declară: „Eu Te-am preaslăvit pe Tine pe pământ” (Ioan 17, 5), preaslăvire pe care a făcut-o arătându-Se sfânt, ca și Tatăl Însuși. „Căci dacă Îl socotim pe Dumnezeu Tatăl acestui Sfânt (al sfinților), atunci strălucirea Fiului este slava Tatălui”⁵¹ (Matei 5, 16; Ioan 15, 8; Filip. 1, 11).

Turnarea apei calde în Sfântul Potir, peste Sfintele Taine, semnifică prezența Sfântului Duh, care mai este numit și „apă” (Ioan 7, 38-39), dar Care S-a arătat și în chip de limbi ca de foc când S-a revărsat peste Sfinții Apostoli la Cincizecime (focul fiind simbolul căldurii) (Fapt. Ap. 2, 3). Tot privitor la Pogorârea Duhului Sfânt, trebuie să mai spunem că acest act divin a avut loc după ce s-au împlinit toate cele privitoare la Hristos, iar acum, apa caldă se toarnă în potir după ce darurile au fost sfințite. „... în Sfintele Taine este întruchipată Biserica, deoarece ea este Trupul lui Hristos (I Cor. 12, 27)... Odiñoară, Biserica a primit pe Sfântul Duh după înălțarea Domnului Hristos la ceruri, iar acum, ea primește darul Sfântului Duh

⁵⁰ Nicolae Cabasila, *op. cit.*, p. 85.

⁵¹ *Ibidem*, p. 87.

după ce Sfintele Daruri au fost primite în altarul cel mai presus de ceruri, deoarece ni-L trimite în schimb Dumnezeu, Care le-a primit pe dânsule, pentru că Mijlocitorul e același, atunci, ca și acum: Însuși Sfântul Duh.”⁵²

Prima dintre rugăciunile Împărtășirii este o mărturisire de credință a preotului, dar și o recunoaștere a nevredniciei sale, exprimate prin cuvintele Sfinților Apostoli Petru și Pavel: „Cred, Doamne, și mărturisesc că Tu ești cu adevărat Hristos, Fiul lui Dumnezeu Celui viu (Matei 14,33; 16,16; Marcu 3,11; 8, 29; Luca 9, 20; Ioan 1, 49; 6, 69; 11, 27; Fapt. Ap. 8, 37), Care ai venit în lume să mântuiești pe cei păcătoși, dintre care cel dintâi sunt eu” (I Tim. 1, 15). „Cred, de asemenea, că acesta este Însuși preacurat Trupul Tău și acesta este Însuși scump Sângele Tău” este o declarație de lipsă a oricărei îndoieli că pâinea și vinul nu ar fi Trupul și Sângele Domnului așa cum le-a binecuvântat și le-a sfințit la Cina cea de Taină (Matei 26, 26-29; Marcu 14, 22-25; Luca 22, 16-20), de aceea, conștient de valoarea pâinii pe care o ține în nevrednicile sale mâini și de cea a vinului din potir, preotul continuă: „deci mă rog Ție, miluiește-mă și-mi iartă greșelile cele de voie și cele fără de voie... și mă învrednicește fără de osândă să mă împărtășesc cu preacuratele Tale Taine spre iertarea păcatelor și spre viața de veci”. Cea de a doua rugăciune este de fapt imnul heruvimic de la Liturghia din Joia Mare. În ea, preotul se roagă ca, în momentul împărtășirii, să fie primit de Mântuitorul Hristos la Cină, tot așa cum „astăzi” i-a promis și tâlharului că va fi cu el în rai (Luca 23, 43). Mai mult, preotul îi făgăduiește Mântuitorului că niciodată nu va fi un al doilea Iuda (nu-și va trăda credința), ci, plin de umilință, Îl roagă, asemenea tâlharului de pe cruce „Pomeneste-mă, Doamne, când vei veni întru împărăția Ta” (Luca 23, 42). „Dăruiește-mi, adică, și mie harul de a fi părtaș vrednic al Cinei Tale celei de Taină, de acum, de care să mă apropiez cu pocăința sinceră a celui făcător de rele, iar nu cu fățarnicia lui Iuda.”⁵³ În cea de-a treia și ultima rugăciune a împărtășirii, preotul, conștient că este păcătos ca toți oamenii, „că n-a făcut ceva bun pe pământ, ci pentru mila și îndurările Sale”⁵⁴, Îi cere Domnului ca să-l îngăduie să se împărtășească cu Trupul și Sângele Său, cu toată această nevrednicie, și împărtășirea să nu-i fie „spre judecată sau spre osândă (I Cor 11, 29)”, „ci spre tămăduirea sufletului și a trupului”. Este în această mărturisire a preotului slujitor un adânc sentiment de smerenie și de recunoaștere a nevredniciei, asemănător aceluia al sutașului din Evanghelie (Luca 7, 6-7; Matei 8, 8).

„În actul împărtășirii se reflectă încă unul din aspectele chenozei Mântuitorului (Filip. 2, 6-11), Care, «din marea Lui iubire cu care ne-a iubit» (Efes. 2, 4), ne dă Trupul și Sângele Său cel proslăvit, spre mâncare și băutură, sub forma pâinii și a vinului, nouă, oamenilor muritori; El, Cel atotputernic și perfecțiunea absolută, ne face părtași Lui, pe noi, ființe slabe și pătate de păcate, pentru ca astfel să ne sfințească și să ne readucă în locașurile din casa Tatălui Său și al nostru, pe care am părăsit-o prin neascultare” (Ioan 14, 2)⁵⁵. În Sfânta Euharistie se comemorează,

⁵² *Ibidem*, p. 88.

⁵³ Pr. Prof. Petre Vintilescu, *op. cit.*, p. 308.

⁵⁴ *Liturghierul*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1974, p. 178.

⁵⁵ Pr. Prof. Petre Vintilescu, *op. cit.*, p. 307.

se face amintire, nu numai de jertfa Domnului, adică de moartea Lui („de cruce”, „de groapă”), ci și „de învierea cea de a treia zi”⁵⁶, de aceea, după împărtășire, preotul, luând părțile de pe Sfântul Disc și punându-le în Sfântul Potir, având în față imaginea Învierii Domnului, rostește cele trei tropare ale Canonului Paștilor: „Învierea lui Hristos văzând...”, „Luminează-te, luminează-te, noule Ierusalime...” și, într-o atitudine de contemplație și într-un ton de admirație, liturghisitorul încheie: „Dă-ne nouă să ne împărtășim cu Tine, mai cu adevărat, în ziua cea neînserată a împărăției Tale”. „Tu adică, Cel ce ai făgăduit Sfinților Tăi Apostoli: «vă voi lua la Mine, ca să fiți și voi unde sunt Eu» (Ioan 14, 3), și Te-ai rugat Părintelui Tău și al nostru: «Părinte, voiesc ca unde sunt Eu să fie și aceia pe care Mi i-ai dat, ca să vadă slava Mea, pe care Mi-ai dat-o» (Ioan 17, 24; 12, 26; I Tesal. 4, 17), învrednicește-ne prin această împărtășire cu Trupul și Sângele Tău euharistic să ajungem să ne împărtășim și de vederea directă a slavei Tale în viața cea veșnică.”⁵⁷

Sfânta Împărtășanie este un mijloc de unire nu numai al preotului, ci și al credincioșilor cu Hristos și între ei, ca mădulare ale trupului Său, Biserica (I Cor. 6, 15; Efes. 5, 30), și o așteptare și arvnă a venirii Sale viitoare. Hrănindu-se cu pâinea și vinul prefăcute în Trupul și Sângele lui Hristos, pline de Duhul Sfânt, credincioșii, la rândul lor, progresează din punct de vedere spiritual și înaintează pe drumul prefacerii lor în Hristos. „Comunitatea și credincioșii se mișcă mereu prin Euharistie nu numai înaintea lor, ci și spre o stare superioară celei de acum, spre cer, spre Hristos.”⁵⁸

Chemarea credincioșilor de către preot cu cuvintele: „Cu frică de Dumnezeu, cu credință și cu dragoste să vă apropiați”, primește din partea lor, pătrunși de această credință, răspunsul: „Bine este cuvântat cel ce vine întru numele Domnului”, Domnul prezent în Sfânta Euharistie fiind întâmpinat în Liturghie cu aceleași cuvinte cu care a fost ovaționat de mulțime la primirea Sa triumfală în Ierusalim (Matei 21, 9; Marcu 11, 9; Luca 19, 38; Ioan 12, 13). Se mărturisește că El a venit în lume în numele Tatălui (Ioan 5, 43) și se recunoaște totodată de către credincioși că Însuși Domnul Iisus Hristos este Dumnezeu atunci când rostesc: „Dumnezeu este Domnul”.

Rămânerea preotului cu Sfântul Potir între Sfintele Uși, după chemarea credincioșilor la împărtășire și după înfăptuirea acestui act, simbolizează arătarea Domnului femeilor mironosite îndată după înviere, atunci când le-a întâmpinat cu cuvintele: „Bucurați-vă” (Matei 21, 9), iar răspunsul credincioșilor: „Am văzut lumina cea adevărată, am primit Duhul cel ceresc, am aflat credința cea adevărată, nedespărțitei Sfintei Treimi, închinându-ne, că Aceasta ne-a mântuit pe noi”, arată lauda și mulțumirea adusă Sfintei Treimi pentru binefacerile primite prin opera mântuirii. Arătarea a doua a potirului de către preot și înălțarea lui în fața credincioșilor simbolizează înălțarea Domnului la cer, de pe muntele Măslinilor, în fața Apostolilor (Luca 24, 51; Fapt. Ap. 1, 9), iar rostirea cuvintelor: „Totdeauna, acum

⁵⁶ *Liturghierul*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1974, p. 123.

⁵⁷ Pr. Prof. Petre Vintilescu, *op. cit.*, p. 316.

⁵⁸ Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. III, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, p. 147.

și pururea și în vecii vecilor”, reamintește că Hristos, potrivit făgăduințelor Sale, va fi cu noi și cu Biserica Sa în vecii vecilor (Matei 28, 20)⁵⁹.

Invitația preotului adresată credincioșilor: „Drepti primind Dumnezeieștile... cu vrednicie să mulțumim Domnului”, exprimă mulțumirea și recunoștința aduse drepti, adică în picioare, și cu cugetul înălțat, pentru sfintele și dumnezeieștile daruri care ni s-au împărțit prin cereștile și de viață făcătoarele lui Hristos Taine, după care aceștia sunt îndemnați de a cere de la Dumnezeu harul Său pentru a petrece fiecare din celelalte zile „desăvârșită, sfântă și fără de păcat”, pentru ca, astfel, să înfațișeze înaintea lui Dumnezeu viața și trupurile lor „ca pe o jertfă vie, sfântă, bineplăcută lui Dumnezeu” (Rom. 12, 1).

Înduhovnicit astfel, prin Sfânta Euharistie, credinciosul este sprijinit în eforturile sale de a duce practic o viață în Hristos, prin conformarea în toate acțiunile sale sentimentelor lui Iisus, așa cum îndemna Sf. Ap. Pavel: „Cugetați în voi la fel ca și Hristos Iisus” (Filip. 2, 5), căci adevărata viață în Hristos se realizează atunci când cineva poate să spună ca și Apostolul neamurilor: „...și nu eu mai trăiesc, ci Hristos trăiește în mine” (Gal. 2, 20), întrucât „...cel care se alipește de Domnul este un singur duh cu el” (I Cor. 6, 17).

Hrăniți cu Trupul și Sângele Mântuitorului, văzând lumina cea adevărată, și împărțășiți fiind cu Duhul Sfânt, credincioșii au devenit într-adevăr poporul lui Dumnezeu și moștenirea Lui. Astfel că, „așa cum, la începutul Liturghiei, intrarea preotului în Sanctuar și înălțarea lui spre Tronul Sfânt a exprimat mișcarea euharistică în sus, întoarcerea lui spre corpul de credincioși este expresia acestei plecări, a întoarcerii Bisericii în lume. Dar ea înseamnă, de asemenea, că funcția euharistică a preotului a ajuns la sfârșitul ei... Astfel, el se alătură poporului și îi conduce ca Păstor și învățător al lor, în această întoarcere în lume pentru împlinirea misiunii lor creștine”⁶⁰.

Dacă la începutul ei, Slujba Liturghiei invită credincioșii ca să participe la ea „cu pace” și „în pace”, aceeași invitație este făcută și la sfârșitul ei: „cu pace să ieșim”, deoarece împărțășiți cu Sfântul Trup și Sânge, trebuie „să ieșim din biserică nu numai în ordine și în liniște, ci și «în pace», așa cum ne-am rugat încă de la începutul Liturghiei; cu sufletul adică transfigurat și plin de mireasma harului de care ne-am împărțit în timpul sfintei slujbe, cu o dispoziție sufletească fermă de a ne conduce de dragoste evanghelică și în relațiile din afară de biserică”⁶¹.

5. Manifestări externe din cadrul Sfintei Liturghii ce se regăsesc în Noul Testament practicate din perioada apostolică și până astăzi

• Învățătura Apostolilor

Așa cum am amintit mai sus, predica despre viața, activitatea, minunile, mesianitatea, divinitatea, patimile, moartea și învierea Mântuitorului, constituia învățătura

⁵⁹ Pr. Prof. Petre Vintilescu, *op. cit.*, p. 321.

⁶⁰ Alexander Schmemmann, *Liturghie și viață*, traducere de Pr. Dr. Viorel Sava, Iași, 2001, p. 89.

⁶¹ Pr. Prof. Petre Vintilescu, *op. cit.*, p. 338.

Sf. Apostoli. Această învățătură s-a transmis la început pe cale orală, prin predica orală (*kerigma*), care a fost mijlocul cel mai important prin care și Mântuitorul Iisus Hristos (Matei 4, 17; 13, 54; Marcu 1, 14; Luca 3, 23; Evrei 1, 2) și Apostolii (Matei 28, 19; Marcu 16, 20; Fapte 13, 15) au vestit și răspândit creștinismul. Predica a rămas în continuare un element principal al cultului creștin primar, iar cartea Faptele Apostolilor ne arată cât se poate de clar rolul pe care l-a avut predica în cadrul cultului divin creștin din acea perioadă. Sf. Ap. Pavel, în special, a făcut uz pretutindeni de predică pentru a vesti, a preciza și a consolida creștinismul, întrucât era forma cea mai ușoară, cea mai intimă și cea mai atractivă (Fapt. Ap. 2, 37; 4, 20; 5, 42; 20, 7-12; I Tim. 4, 13; I Cor. 14, 1; II Tim. 4, 2; Tit 2, 1; 2, 15; I Petru 1, 12, 25; II Petru 1, 16; I Ioan 1, 1, 3; II Ioan 1, 12; III Ioan 1, 14; Iuda 1, 17; Apoc. 1, 2). Și astăzi propovăduirea Evangheliei prin predică constituie o parte integrantă a Sf. Liturghii, de care aceasta nu poate fi separată. Strădania de a tălmăci conținutul Evangheliei la nivelul credincioșilor este veche și subliniază caracterul misionar al Liturghiei ortodoxe⁶².

Este o strânsă legătură între preoție și propovăduirea Evangheliei, datorită de a predica decurgând din însăși natura sacerdotului (Fapt. Ap. 6, 2-4), aparținând acestuia tot așa cum preoției îi aparține acțiunea sfințitoare și misiunea pastorală. Apostolii au primit de la Mântuitorul misiunea de a învăța toate neamurile să păzească poruncile Lui (Matei 28, 19-20)⁶³. Tocmai de aceea ei au socotit că misiunea lor este de a da mărturie despre tot ceea ce au văzut și au auzit (Fapt. Ap. 4, 20; I Ioan 1, 1-3) și de a stăruii în rugăciune și slujirea cuvântului (Fapt. Ap. 6, 4). Sf. Ap. Pavel este cât se poate de clar în recomandările pe care le face celor doi ucenici ai săi, Timotei și Tit, lăsați să păstorească unul în Efes și celălalt în Creta. Între calitățile care i se cer slujitorului lui Dumnezeu sunt menționate în repetate rânduri în cele trei epistole pastorale, destoinicia de a învăța pe alții învățătura cea sănătoasă (I Tim. 3, 2; II Tim. 2, 24; Tit 1, 9) și stăruința în propovăduirea cuvântului (II Tim. 4, 2).

Episcopii și preoții, ca urmași de sorginte apostolică, au datorită de a propovădui cuvântul Evangheliei, deoarece prin hirotonie ei devin aleși și consacrați Domnului (Ioan 15, 16), și prin această consacrare ei sunt obligați de a vesti Evanghelia lui Hristos, fiind pătrunși de avertismentul Sf. Ap. Pavel: „Vai mie de nu voi binevesti” (I Cor. 9, 16). Noul hirotonit este alesul lui Hristos și în numele Lui el primește autoritatea de a învăța și de a predica învățătura cea sănătoasă (Tit 1, 9). În propovăduirea cuvântului lui Dumnezeu, preotul trebuie să țină cont de auditoriul său, de limbaj, de concepțiile și preocupările mediului său misionar. Efortul preotului constă în strădania lui de a apropia, prin intermediul predicii, și mai mult Scriptura de viața credincioșilor, de a o face parte integrantă din viața cotidiană, mijloc de educare și edificare a creștinului, de promovare a principiilor morale evanghelice (Fapt. Ap. 19, 18; 20, 19-21). Răsplata acestui efort este arătată de Sf. Ap.

⁶² Pr. Prof. Dr. Mircea Basarab, *Biblia în Liturghia și viața spirituală ortodoxă*, în „Mitropolia Banatului”, anul XXIX (1979), nr. 1-3, p. 37.

⁶³ *Ibidem*, p. 38.

Pavel, care spune: „cei care se ostenesc cu cuvântul și cu învățătura... să se învrednicească de îndoită cinste” (I Tim. 5, 17).

O problemă dificilă și, de multe ori, greșit înțeleasă o constituie actualizarea cuvântului lui Dumnezeu. Trebuie menționat că actualizarea cuvântului lui Dumnezeu prin trăirea liturgică este, în primul rând, lucrarea Duhului Sfânt în cadrul Bisericii, trăirea liturgică fiind rezultatul acțiunii harice a celei de a treia persoane a Sfintei Treimi, ale cărei „temple” au devenit creștinii (I Cor. 3, 16; 6, 19; II Cor. 6, 16). Astăzi, ca și în epoca apostolică și postapostolică, predica trebuie să rămână fidelă cuvântului revelat în Sf. Scriptură și Sf. Tradiție, limbajul în care se face comunicarea Evangheliei trebuind să fie pe înțelesul și nivelul credincioșilor, după îndemnul Sf. Ap. Pavel: „Dar în Biserică vreau să grăiesc cinci cuvinte cu mintea mea, ca să învăț pe alții, decât zece mii de cuvinte în limbi” (I Cor. 14, 19)⁶⁴. Iată de ce „Liturghia ortodoxă nu poate fi concepută fără predică, fără explicarea și comunicarea la nivelul ascultătorilor a cuvântului lui Dumnezeu. Predica a aparținut și aparține Liturghiei, făcând parte integrantă din structura ei intimă”⁶⁵.

• **Comuniunea, Împărtășirea sau Euharistia**

Noul Testament ne dă o serie de indicații despre desfășurarea cultului creștin în timpul Sfinților Apostoli, pe baza cărora putem stabili fondul și forma, dar și conținutul și frumusețea cultului divin creștin primar. Centrul noului cult creștin era prin excelență, după cum ni se vorbește în cartea Faptele Apostolilor (2, 42; 46) și în Epistola I către Corinteni (10, 16) Euharistia, Taina comuniunii și unității ecleziale a creștinilor cu Hristos, prin care se realiza adevărata comuniune și unificare cu Hristos. Sfinții Apostoli și primii creștini căutau să-L imite întru toate pe Mântuitorul Hristos din seara Cinei celei de Taină: se rugau, binecuvântau pâinea, o frângeau și se împărtășeau ei și îi împărtășeau și pe credincioși.

În perioada apostolică, împărtășirea cu Sf. Euharistie reprezenta, ca și astăzi, actul liturgic zilnic cel mai important. El era unirea sau comuniunea cu Hristos euharistic și mijlocul de comuniune spirituală și socială spre care alergau zilnic creștinii, cum explică Sf. Ap. Pavel în I Corinteni (10, 17).

„Realizând deplina comuniune a oamenilor cu Hristos, ca mădulare ale Trupului Său, și unitatea tuturor creștinilor în Hristos și întreolaltă, Euharistia realizează, din cei botezați și pecetluiți cu Duhul lui Hristos, Biserica drept Trup al lui Hristos și comuniune a oamenilor cu Dumnezeu”⁶⁶. Pentru aceea, Sf. Ap. Pavel scrie: „Voi sunteți Trupul lui Hristos și mădulare fiecare în parte” (I Cor. 12, 27).

Fără îndoială că și astăzi, ca și atunci, Sfânta Taină a Euharistiei ocupă un loc deosebit în viața creștină. Ea este încununarea tuturor celorlalte Sfinte Taine, care nu fac altceva decât să pregătească și să îndrume pe credincioși spre ea. Fiecare Sfântă Taină dă câte un dar al lui Iisus Hristos, însă Sfânta Euharistie ni-L dă pe Însuși Hristos, Izvorul acestor daruri. „Ca actualizare a morții și suferințelor Domnului pe Golgota, Sf. Euharistie constituie mijlocul cel mai desăvârșit pentru

⁶⁴ Pr. Prof. Dr. Mircea Basarab, *ibidem*, p. 40.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 38.

⁶⁶ Pr. Prof. Dumitru Radu, *Sfintele Taine în viața Bisericii*, în „Studii Teologice”, anul XXXIII (1981), nr. 3-4, p. 181.

împărtășirea credincioșilor de binefacerile acestei jertfe mântuitoare, participând la moartea Lui prin omorârea sau înăbușirea păcatelor și instinctelor, care reprezintă în noi omul cel vechi sau pământesc” (Col. 3, 5)⁶⁷.

• **Frângerea pâinii**

Actul liturgic despre care se vorbește în Faptele Apostolilor (2, 42; 46) era agapa frățească, act ce urma de regulă Euharistiei. Multă vreme s-a crezut că prin frângerea pâinii se înțelege de fapt Euharistia propriu-zisă, însă sensul de agapă pentru „frângere a pâinii” a trebuit în cele din urmă să fie acceptat de majoritatea comentatorilor Noului Testament. Erau mese frățești sau ale dragostei și se făceau de regulă din prinoasele pe care le aduceau creștinii mai înstăriți, din ele împărtășindu-se toți credincioșii, dar în special cei mai săraci și lipsiți (Fapte 6, 2; I Cor. 11, 20; Iuda 1, 12).

Tot în cadrul acestor agape aveau loc și colectele pentru cei săraci. Căldura iubirii creștine primare îndemna pe fiecare să-și dea obolul său pentru ajutorarea fraților. Datorită acestui fapt s-a instituit săvârșirea unei colecte oficiale în fiecare duminică în cadrul cultului divin public (I Cor. 16, 1-2). Din datele existente în Noul Testament, dar și din scrierile unor Sfinți Părinți (Sf. Ignatie Teoforul), nu reiese clar dacă aceste agape precedau sau urmau Sfintei Euharistii, important este faptul că ele „au fost cu totul distincte de Sfânta Euharistie și că între agape și Sfânta Euharistie n-a existat nici un raport genetic, cum au pretins unii teologi catolici și protestanți”⁶⁸.

Practicarea agapelor a dus foarte de timpuriu la abuzuri și dezordine (Fapt. Ap. 6, 1), de aceea Sfântul Pavel mustră pe cei vinovați și poruncește ca agapele să fie scoase din cadrul cultului divin și practicate separat, în familii (I Cor. 11, 21-22). Această măsură dovedește că agapa n-a făcut niciodată parte esențială din cultul divin, fapt pentru care a și fost scoasă cu atâta ușurință.

Cu timpul agapele au evoluat și au luat aspectul unor mese pentru săraci, care se practică și astăzi în Biserică, acestea fiind o manifestare a filantropiei creștine, iar pomenile de astăzi nu sunt altceva decât reminiscențe ale agapelor din perioada creștinismului primar. Fără îndoială că aceste agape au și ele la rândul lor un rol educativ și instructiv, întrucât dezvoltă în credincios virtutea dragostei față de semenii aflați în nevoi după porunca Mântuitorului (Matei 25, 40), a conștientizării că toți sunt frați întru Hristos, precum și a dezvoltării capacității de a se pune în slujba aproapelui. Atitudinea care trebuie să domnească în Biserică este, după Sfântul Iacob, atitudinea de dragoste, a dragostei convertită în fapte, de întraajutorare frățească. Dragostea față de aproapele trebuie să fie universală, nemărginită, întrucât nemărginit este Izvorul ei, și ea trebuie arătată îndeosebi față de cei în lipsă (Iacov 2, 15-16). Ospitalitatea era și este o virtute, dar și o obligație atât materială, cât și morală, fiecare putând sluji aproapelui atât cât poate și cum poate (I Petru 4, 10). În orice caz, conform învățaturii Sfintei Scripturi, creștinii nu au

⁶⁷ Pr. Prof. Petre Vintilescu, *Sfânta Împărtășanie în spiritualitatea creștină. Deasă ori rară împărtășire?*, în „Studii Teologice”, anul V (1953), nr. 5-6, p. 384.

⁶⁸ Pr. Prof. Spiridon Căndea, *op. cit.*, p. 478.

dreptul să păstreze doar pentru ei aceste daruri, ci trebuie să învețe să le pună la dispoziția și în slujba aproapelui (Rom. 12, 6-8; I Cor. 12, 6).

• Rugăciunea

Între elementele cultului creștin primar, a existat de la început și rugăciunea comună, care era o preocupare principală a primilor creștini, urmând astfel porunca și exemplul Mântuitorului (Matei 6, 7, 9; 18, 20; 26, 36; Luca 22, 41; Ioan 11, 41-42; 17, 1-26) Care îi îndeamnă pe Apostoli ca să se roage (Matei 26, 41), îi învață cum să se roage (Matei 6, 7-9; Luca 18, 1), dându-le ca model Rugăciunea Domnească (Matei 6, 9-15; Luca 11, 1-4). Din primele zile ale Bisericii, întreaga viață creștină, sub forma ei personală sau comunitară, se întemeiază pe rugăciune, aceasta fiind nedespărțită de viața creștină (Col. 4, 2). Biserica, în totalitatea ei, întotdeauna și în tot locul, s-a aflat și se află în stare de rugăciune. Acest lucru este confirmat atât de cartea Faptele Apostolilor (2, 42), cât și de către Sf. Ap. Pavel, care cere creștinilor ca înaintea oricărui lucru să facă rugăciuni pentru toți oamenii (II Tim. 2, 1), arătându-se prin aceasta caracterul universalist al creștinismului. Acest sfat al Apostolului aducea un îndoit bine în Biserica creștină: pe de o parte, se stingea orice sentiment de ură către străini, iar pe de altă parte, necredincioșii, fiind obiectul acestor rugăciuni, deveneau mai buni și-și schimbau atitudinea față de creștini.

Începutul oricărei slujbe, și desigur al Liturghiei, se făcea și în timpul Sfinților Apostoli prin rostirea în comun a unor rugăciuni de slăvire a lui Dumnezeu, rugăciunea publică fiind expresia dragostei creștine (I Tesal. 5, 17, 25; Evrei 13, 18). Ea însoteste întotdeauna cultul „în duh și adevăr” (Ioan 4, 24), care poate să includă și alte forme de pietate în care se exprimă creștinii, fie la templu, în mod public, fie în mod personal, retras (Efes. 1, 15-19; 3, 14-19; 5, 19-20; Filip. 2, 10-11; Rom. 12, 1). În cultul Bisericii Ortodoxe, rugăciunea sau convorbirea intimă și plină de pietate a omului cu Dumnezeu este o realitate vie. Cărțile ortodoxe de cult cuprind rugăciuni pentru toate trebuințele sufletului și ale trupului credinciosului. Aceste rugăciuni pot fi săvârșite de slujitorii Bisericii la cererea și pentru satisfacerea nevoilor trupești și sufletești ale credincioșilor, ele fiind rostite cu voce tare sau în șoaptă în cadrul cultului divin public. În conștiința credinciosului, rugăciunea este hrana sufletească de zi cu zi, mijlocul prin care el stă în permanentă legătură cu Tatăl ceresc, dar și o armă pentru a lupta împotriva ispitelor (Luca 22, 40). Fie că își dau seama, fie că nu, creștinii sunt angajați într-o bătălie spirituală între două împărății, împărăția întunericului și împărăția luminii. Zi de zi creștinul luptă împotriva tentațiilor lumești, împotriva plăcerilor cărnii și a vicleniilor celui rău, pentru a putea trăi o viață sfântă și pentru a grăbi venirea împărăției lui Dumnezeu pe pământ (I Petru 2, 11; II Petru 3, 12). Sf. Pavel atrage atenția supra faptului că „dumnezeul veacului acestuia a orbit mințile necredincioșilor, ca să nu le lumineze lumina Evangheliei slavei lui Hristos”. (II Cor. 4, 4). De asemenea, el spune că sarcina lui este de a le deschide ochii, „ca să se întoarcă de la întuneric la lumină și de la stăpânirea lui Satan la Dumnezeu” (Fapt. Ap. 26, 18), acesta rămânând până astăzi scopul suprem al Bisericii, care, asemenea lui Hristos, îi primește în sânul ei pe păcătoși, pentru a-i conduce pe calea spre mântuire, întrucât Dumnezeu „voiește ca toți oamenii să se mântuiască și la cunoștința adevărului să vină” (I Tim. 2, 4).

• **Acte și gesturi liturgice**

Sfânta Liturghie nu poate să facă abstracție de limbajul simbolic al gesturilor și acțiunilor corporale la celebrările de cult. Și aceasta din două motive: primul – unitatea substanțială a persoanei umane. Potrivit învățaturii Sfintei Scripturi, în viața pământească a omului sufletul și trupul formează un tot, neputând fi despărțite. De aceea, orice sentiment interior se reflectă în gesturi corporale exterioare și invers, gesturile corporale exterioare provoacă sentimente interioare sau fac ca acestea să crească în intensitate. Mântuitorul Hristos a mântuit întreaga persoană umană, și trupul și sufletul, trupul devenind „templu al Duhului Sfânt” prin Botez, hrănit cu Sfânta Euharistie, sfințit prin Sfintele Taine, destinat învierii, și ca atare trebuie să participe în mod necesar alături de suflet la viața liturgică.

Al doilea motiv îl constituie caracterul comunitar al slujbelor religioase. Adunarea credincioșilor care participă la Sfânta Liturghie, în special, și la sfintele slujbe ale Bisericii, în general, formează un singur trup – Biserica. Însă uniformitatea și unanimitatea credincioșilor nu se pot realiza fără gesturi și poziții liturgice.

Evreii se rugau la templu și în sinagogi stând în picioare (Matei 6, 5; Marcu 11, 25; Luca 18, 11), cu capul descoperit, cu mâinile ridicate spre cer sau cu palmele întinse spre cer pentru a primi darurile lui Dumnezeu. Primii creștini, urmând învățătura Domnului Hristos (Marcu 11, 25) și a Apostolilor (I Tim. 2, 8), au continuat să se roage în aceeași poziție. Poziția stând în picioare este cel mai frecvent întâlnită, pentru că ea denotă, mai întâi de toate, un semn de respect, cuvintele „Înțelepciune dreaptă” invitând la o poziție dreaptă a corpului și la o înălțare a minții către Dumnezeu, dar în același timp ne amintește și de Învierea Domnului, Care ne-a eliberat de păcat.

Importanța pe care o are însă această poziție nu trebuie să excludă o altă poziție, cunoscută de tradiția creștină și practică foarte des și astăzi, și anume plecarea genunchilor sau îngenuncherea, după cum bucuria Învierii nu exclude din viața creștinului pocăința. Se pune întrebarea: au practicat creștinii primelor veacuri o astfel de manifestare religioasă sau nu?

Potrivit Sfintei Scripturi a Noului Testament, Cel dintâi care a dat exemplu de rugăciune îngenunchată a fost Însuși Mântuitorul Hristos în grădina Ghetsimani (Luca 22, 41), urmat apoi de Sfinții Apostoli (Matei 17, 14; Fapt. Ap. 9, 40; 7, 60; 10, 25; 20, 36; 21, 5; Efes. 3, 14), creștinii primelor veacuri și cei de astăzi continuând să se roage în acest fel. Tocmai de aceea rânduiala Sfintei Liturghii prevede să se stea în genunchi la momentele mai importante, cum sunt: rostirea Simbolului de credință, cântarea rugăciunii „Tatăl nostru” etc.

Strâns legată de îngenunchere stă și plecarea feței la pământ, desigur mai puțin uzitată astăzi, chiar dacă în trecutul Bisericii făcea parte din manifestările cultive frecvente. Ca și îngenuncherea, și acest mod de manifestare își are susținerea în cărțile Noului Testament. Atitudinea Apostolilor în fața slavei Mântuitorului la Schimbarea la Față (Matei 17, 6), a Mariei Magdalena după învierea Domnului, a femeilor mironosițe în fața îngerilor de la mormânt (Luca 24, 5), atitudinea celor 24 de bătrâni înaintea Celui Vechi de Zile din Apocalipsa Sf. Ioan (Apoc. 4, 10) etc.

Ridicarea ochilor spre cer era frecventă nu numai la evrei, ci și la păgâni. Evangheliștii notează de mai multe ori acest gest la Iisus: înainte de înmulțirea pâinilor (Matei 14, 19; Marcu 6, 41; Luca 9, 16), la rostirea Fericirilor (Luca 6, 20), la învierea lui Lazăr (Ioan 11, 41), la începutul Rugăciunii arhieresti (Ioan 17, 1), iar Sfântul Arhidiacon Ștefan adoptă această poziție înaintea martiriului (Fapt. Ap. 7, 55). În cadrul Sfintei Liturghii se prevede ca preotul să-și înalțe ochii în special la momentul epiclezei, când ridicându-și mâinile invocă pe Duhul Sfânt.

Punerea mâinilor este un gest preluat din tradiția iudaică și îl întâlnim în manifestările Mântuitorului, dar și ale Apostolilor. Mântuitorul a folosit acest gest în vindecarea femeii gârbove (Marcu 13, 13), la binecuvântarea copiilor (Matei 19, 15; Marcu 10, 16), la vindecarea celor doi orbi (Matei 20, 34). De asemenea, Apostolii, primind puterea de a face minuni (Marcu 16, 18), au imitat acest gest al Mântuitorului; ei invocau pe Duhul Sfânt prin punerea mâinilor asupra noilor botezați (Fapt. Ap. 8, 17; 19, 6); prin punerea mâinilor îi consacrau pe noii slujitori ai cultului (Fapt. Ap. 6, 6; 8, 17; 13, 3; I Tim. 4, 14; 5, 22; II Tim. 1, 6; Tit 1, 5). Astăzi punerea mâinilor a rămas un gest rezervat în exclusivitate clerului, și în special episcopului.

• Semnul crucii

Chiar dacă în Noul Testament nu avem dovezi clare de însemnare cu semnul sfintei cruci, din unele texte putem deduce destul de ușor că creștinii cinsteau semnul altarului lui Hristos încă din perioada apostolică. Astfel, Sf. Ap. Pavel, în special, cum dovedește în unele din epistolele sale, este un vajnic apărător al crucii pentru că ea este mijlocitoarea preamăririi lui Hristos (Matei 24, 30; Filip. 2, 8-9), este mijlocul prin care s-a înlăturat vrăjmășia dintre oameni și lumea a fost împăcată cu Dumnezeu (Efes. 2, 16; Col. 1, 20) și este semnul biruinței lui Hristos asupra morții și pecetea lui Dumnezeu asupra celor meniți să se mântuiască (Iez. 9, 4-6; Apoc. 7, 2-3; 9, 4). Însuși marele Apostol al neamurilor mărturisește că lauda sa este crucea lui Hristos (Gal. 6, 14) și o declară putere a lui Dumnezeu (I Cor. 1, 18). Urmând exemplul primilor creștini, și astăzi credincioșii se înseamnă cu acest semn, așază Sf. Cruce la loc de cinste în case și în locașurile de cult și o poartă la gât. Oriunde ar fi acest semn, el radiază nădejde, bucurie și speranță⁶⁹.

Binecuvântarea. Este actul care îi aparține în exclusivitate lui Dumnezeu și prin care El împărtășește harul Său creaturilor Sale (Evrei 6, 7). Este un ritual preluat de creștinism din Vechiul Testament, dovezile scripturistice în acest sens nefiind puține. Mântuitorul Însuși este înfățișat în repetate rânduri binecuvântând persoane sau lucruri. Prin binecuvântare a înmulțit pâinile și peștii (Matei 14, 19; 15, 36; Marcu 6, 41; 8, 7; Ioan 6, 11); la Cina cea de Taină, El a binecuvântat pâinea și vinul (Matei 26, 26-29; Marcu 14, 22-25; Luca 22, 16-20); în Emaus, Iisus Cel înviat, a luat pâinea, a binecuvântat-o, a frânt-o și a dat-o celor doi ucenici (Luca 24, 30), aceștia recunoscându-L la „frângerea pâinii” (v. 35), adică după maniera obișnuită de a frânge pâinea după ce a binecuvântat-o. Desigur, nu putem vorbi aici de săvârșirea Sfintei Euharistii (deși nu este exclus), ci de bine-

⁶⁹ Pr. Prof. Dr. Isidor Tudoran și Arhid. Prof. Dr. Ioan Zăgrean, *Dogmatica Ortodoxă*, manual pentru Seminariile Teologice, Editura Renasterea, Cluj-Napoca, 2004, p. 257.

cuvântarea obișnuită a mesei, care avea însă la Iisus un marcat caracter liturgic. Sf. Ev. Luca, în încheierea Evangheliei sale, spune că Mântuitorul luându-și uce-nicii „i-a dus afară până în Betania și, ridicându-și mâinile, i-a binecuvântat. Și pe când îi binecuvânta, s-a depărtat de ei și S-a înălțat la cer” (24, 50-51).

Semnificativă este și binecuvântarea copiilor de către Mântuitorul (Matei 19, 13-15; Marcu 10, 13-16), Sfintele Evanghelii relatând că I s-au adus Mântuitorului copiii „ca să-și pună mâinile peste ei”, și după ce i-a luat în brațe i-a binecuvântat (Marcu 10, 16); avem așadar, dovezi incontestabile ale practicării de către Mântuitorul a binecuvântării ca act liturgic. Biserica primară a văzut în gestul Mântuitorului un temei și un model al binecuvântărilor liturgice împărtășite prin episcopi și preoți. Mântuitorul a transmis Apostolilor Săi puterea de a face minuni (Matei 10, 1; Luca 10, 17; Fapt. Ap. 2, 43; 5, 12) și de a binecuvânta casele în care intrau prin rostirea cuvintelor: „Pace casei acesteia” (Matei 10, 12; Luca 10, 5). După Pogorârea Duhului Sfânt, binecuvântarea va intra în uzul obișnuit al vieții bisericești, iar salutările din Epistolele pauline și cele sobornicești sunt, de fapt, formule liturgice și de binecuvântare. Sfinții Apostoli au transmis puterea de a binecuvânta episcopilor și preoților prin taina hirotoniei, aceștia exercitând binecuvântarea ca act liturgic, mijlocitor al sfințirii pentru noul popor al lui Dumnezeu. În ce anume consta binecuvântarea nu ni se spune nicăieri, dar, mai mult ca sigur, aceasta se făcea prin încrucișarea degetelor în semnul Sfintei Cruci și însemnarea poporului sau a lucrurilor în semnul crucii, așa cum se practică și astăzi în Biserică.

• Sărutarea păcii

„Ca semn al dragostei, atât al celei profane, cât și al iubirii curate, frățești, «al dragostei creștine» termenul se întâlnește în Noul Testament de șapte ori”⁷⁰. Sărutarea păcii este un ritual liturgic de mare forță în care omul se deschide față de aproapele și se îmbracă în iubirea lui Hristos, printr-un act al trupului care exprimă împăcarea și unirea sufletelor în iubirea dăruită reciproc. Importanța deosebită a acestui gest al păcii (din nou pacea) este demonstrată de faptul că este întâlnit în toate riturile liturgice, făcând parte din structura originală a Sfintei Liturghii. El scoate în evidență o trăsătură fundamentală a cultului creștin, și anume că legătura cu Dumnezeu nu se poate stabili fără o relație iubitoare cu aproapele. În forma ei de azi, formula liturgică ce introduce sărutarea păcii scoate în evidență faptul că iubirea dintre noi este premiza credinței în Sfânta Treime. Sărutarea păcii s-a practicat de la începutul creștinismului timp de peste zece secole la Sfânta Liturghie, atât clericii cât și credincioșii dându-și această sărutare, urmând îndemnul Sf. Pavel, făcut către trei comunități creștine: „îmbrățișați-vă unii pe alții cu sărutare sfântă” (Rom. 16, 16; I Cor. 16, 20; II Cor. 13, 12; I Tesal. 5, 26), și al Sf. Ap. Petru (I Petru 5, 14). După secolul al X-lea acest ritual s-a restrâns la clericii din altar, însă el nu poate fi redus la o simplă stare sufletească, ci implică un act concret prin care iubirea și pacea dumnezeiască este primită și transmisă fratelui din biserică, unindu-se cu acesta în iubirea lui Hristos și mărturisirea Sfintei Treimi. În practica

⁷⁰ Pr. Dr. Ioan Mircea, *op. cit.*, p. 459.

slavă, după sărutarea umerilor, preoții își sărutau reciproc mâinile, ca semn al faptului că Hristos lucrează sfințenie prin acele mâini.

Din fericire, sărutarea păcii între credincioși nu a dispărut total din Ortodoxie. Și astăzi, în multe regiuni din țară se mai practică acest ritual, în special în Transilvania și Moldova. În ce constă el? În cele mai multe biserici acesta se concretiza prin sărutarea mâinilor credincioșilor mai în vârstă de către cei mai tineri, urmată de îmbrățișarea lor, bărbați cu bărbați și femei cu femei. Fiind simbolul împăcării interioare despre care vorbesc Sfintele Evanghelii, sărutarea păcii trebuie să fie o sărutare a sufletului, o îmbrățișare a inimii, și nu doar a buzelor sau a gurii. În aceste condiții reactualizarea acestui gest liturgic ar constitui o întoarcere la tradiție cu efecte benefice pentru slujirea și trăirea ortodoxă.

6. Sfânta Liturghie – factor de comuniune, unitate spirituală și educație de la începuturi până astăzi

Biserica Ortodoxă este, înainte de toate, o Biserică liturgică, iar Liturghia ortodoxă, în conținutul ei, este o Liturghie profund biblică, în ea făcându-se 98 de referiri la Vechiul Testament și 124 de referiri la Noul Testament. În același timp, Liturghia ortodoxă este o tradiție vie, care unește în aceeași credință o mare diversitate de generații și de Biserici etnice și locale. Drept urmare, Biserica ortodoxă nu poate fi înțeleasă fără Liturghia sa⁷¹.

Ideea morală cea mai de seamă pe care o propovăduiește Biserica prin Liturghia sa este aceea de jertfă. Această idee pe care o întreține și o reproduce neîncetat are o mare înrăurire asupra credincioșilor care, având în față cel mai înalt exemplu de sacrificiu pentru altul (Ioan 15, 13), devin mai înțelegători, mai umani, mai altruști, mai solidari cu aproapele, în cadrul ei aceștia unindu-se într-o mare familie și rugându-se într-un spirit de comuniune și susținere reciprocă. Pentru că în rânduiala ei Sfânta Liturghie are toate rugăciunile la plural, se dovedește că nu promovează izolaționismul, individualismul, egoismul, ci solidaritatea și altruismul, ea având o mare valoare educativă și socială⁷². Viața fiecărui credincios în comuniunea Bisericii se lărgeste indefinit de mult, fiecare suflet din comuniunea Bisericii trăind și simțind în ființa lui întreaga ființă a Bisericii. Punctul culminant al Liturghiei este însă împărtășirea din aceeași pâine și din același potir, atât a preotului cât și a credincioșilor, cu Trupul și Sângele Domnului. „Unindu-se cu trupurile și sufletele credincioșilor, Mântuitorul se face stăpân nu numai pe trupurile, ci și pe sufletele și dorințele tuturor și, prin aceasta, El străbate și conduce ca un adevărat Stăpân o mare și frumoasă Împărăție, Biserica, Împărăția Sfintei Treimi”⁷³. Realizând deplina comuniune a oamenilor cu Hristos, ca mădulare ale

⁷¹ Daniel Ciobotea, *Liturghia Ortodoxă: viziune de viață atotcuprinzătoare*, în „Altarul Banatului”, nr. 1-2/1990, pp. 25-28.

⁷² Pr. Magistrand Gh. Iordăchescu, *Sfânta Liturghie și Sfintele Taine ca mijloace de păstorire*, în „Studii Teologice”, anul X (1958), nr. 7-8, p. 486.

⁷³ Magistrand Pr. Vasile Ignătescu, *Principiul comuniunii în Ortodoxie*, în „Ortodoxia”, anul VIII (1956), nr. 3, p. 359.

Trupului Său (I Cor. 6, 15; 12, 27), și unitatea tuturor creștinilor în Hristos și întreolaltă, Euharistia realizează, din cei botezați și pecetluiți cu Duhul lui Hristos, Biserica, ca trup al lui Hristos și comuniune a oamenilor cu Dumnezeu. Fiecare dintre noi intrăm într-o simfonie de simțiri și de fapte ale unora pentru alții, devenim un corp de simțiri și intenții în corpuri materiale deosebite, umplute de același Hristos. Unirea dintre mădulele unui organism, ale unui corp e o unire de dare și primire, o unire de schimb, în care mădulele nu se confundă, ci se promovează și se susțin în armonie. Această unire de viață între Hristos și cei cuprinși în El se realizează deplin prin harul Său care se dă prin Duhul Sfânt, căci viața cea nouă în care petrece credinciosul intrat în comuniune cu Hristos este într-o măsură darul Mântuitorului și, în același timp, simultan, rodul înrâuririi Duhului Sfânt, încât a fi „în Hristos” și a fi „în Duhul” este aproape același lucru în scrierile noutestamentare. Astfel, Hristos sălășluiește întru cei credincioși (Rom. 8, 10), dar și Duhul Sfânt (Rom. 8, 9, 11), ne împărtășim cu Hristos (I Cor. 1, 9), dar și cu Duhul Sfânt (Filip. 2, 1), suntem sfințiți în Hristos (I Cor. 1, 2), dar și în Duhul Sfânt (Rom. 15, 16), ne îndreptăm în Hristos (Gal. 2, 17), dar și în Duhul Sfânt (I Cor. 6, 11), suntem pecetluiți în Hristos (Efes. 1, 13), dar și în Duhul Sfânt (Efes. 4, 30), suntem „tăiați-împrejur” în Hristos (Col. 2, 11), dar și în Duhul Sfânt (Rom. 2, 29), suntem temple ale lui Dumnezeu (I Cor. 3, 16), dar și ale Duhului Sfânt (I Cor. 6, 19)⁷⁴. Comuniunea cu Hristos înseamnă jertfa noastră personală și comunitară față de semenii, împreună cu Domnul; ea înseamnă transfigurarea noastră până la „statura bărbatului desăvârșit” (Efes. 4, 13), este recapitularea noastră în El, unirea tainică făcându-ne moștenitori ai vieții veșnice.

În Biserica primară avem numeroase exemple de viață în comuniune, viață jertfelnică a creștinilor unii către alții, a unei comunități către cealaltă. Începând cu textul din cartea Faptele Apostolilor, în care ni se ilustrează felul de viață al primilor creștini, care-și vindeau totul și puneau la picioarele Apostolilor avuții lor (Fapt. Ap. 2, 44-45; 4, 34-37), și continuând cu mărturisirile Sf. Ap. Pavel cu privire la filipeni (Filip. 4, 16-19), toate mărturisesc duhul în care se desfășura viața Bisericii. Creștinii stăruiau în învățătura Sfinților Apostoli, se împărtășeau întru pomenirea Căminului de Taină, trăiau în rugăciune și aveau toate de obște (Fapt. Ap. 2, 44; 4, 32). Comuniunea se arată deci în folosirea comună a bunurilor, în cea sacramentală, cultică, și se împlinea în cea a Potirului. Iubirea față de Dumnezeu, comuniunea cu El implică neapărat iubirea de semenii, comuniunea cu ei, căci altfel iubirea de Dumnezeu, fără iubirea de oameni, poate lua înfățișarea iubirii unei idei abstracte (I Ioan 4, 20-21). Dar, comuniunea cu semenii nu poate să rămână numai una îngustă, intrabisericească, ci ea trebuie să se deschidă și să se realizeze și cu semenii noștri din afara Bisericii văzute; să fie o comuniune general umană, deoarece toți suntem fii ai Aceluiași Dumnezeu, iar Mântuitorul a venit și s-a jertfit pentru ca întreaga lume „viață să aibă și din belșug să aibă” (Ioan 10, 10). Iubirea din care s-a născut comuniunea și prin care aceasta se menține în cadrul Bisericii trebuie revărsată în afară, în scopul transfigurării semenilor noștri (I

⁷⁴ Pr. Dr. Grigorie Marcu, *Elemente de ecesiologie paulină*, în „Mitropolia Ardealului”, anul VI (1961), nr. 1-3, p. 34.

Petru 4, 8), iubirea noastră născută din iubirea treimică poate fi și trebuie să fie și ea, la rândul ei, creatoare, proniatoare și mântuitoare. Biserica, urmând Mântuitorului, se roagă în cadrul Sfintelor slujbe, în general, și în cadrul Sfintei Liturghii, în special, pentru „unitatea tuturor” (Ioan 17, 21-23), pentru ca, toți unindu-și viețile în Biserică prin Hristos, fiecare să se regăsească pe sine însuși în comuniunea Bisericii⁷⁵.

Din iubire și comuniune rezultă și unitatea Bisericii ca instituție divino-umană alcătuită din indivizi asemănători și distincți în același timp. Ideea de unitate este exprimată cât se poate de limpede și concret de Sf. Ap. Pavel, care nu-l poate concepe pe individ izolat, ci laolaltă cu alții care L-au acceptat pe Hristos și au primit pe Duhul Sfânt. Fiind una cu Hristos prin botez, credinciosul devine una și cu ceilalți care s-au împărțit de Sfintele Taine ale Bisericii, adăugându-se celorlalte mădulare ale Trupului. Creștinătatea constituită în Biserică este comparată de Sf. Pavel cu un măslin și cu ramurile sale (Rom. 11, 16), cu o casă și o familie (Efes. 2, 19-22; I Tim. 3, 15). Dar, imaginea preferată, de o clasică frumusețe și simplitate, la care apelează Sf. Pavel pentru ilustrarea unității dintre Hristos și credincioși este cea a mădulelor diferențiate, unificate în trup⁷⁶.

Întrucât Hristos iubeste Biserica atât de mult încât „...S-a dat pe Sine pentru ea” (Efes. 5, 25), cu intenția de a o ști „...sfântă și fără de prihană” (Efes. 5, 27), comportamentul membrilor trebuie să fie pe măsura Jertfei Capului ei. „Consecințele practice, de ordin moral, răsfrângerile lor firești asupra conduitei credincioșilor sunt evidente: orice abatere de la făgașul vocii lui Dumnezeu tulbură armonia întregului, face să sufere întreaga Biserică – sau cel puțin unitatea eclesiastică, căreia îi aparține direct credinciosul respectiv”⁷⁷. Fiecare credincios este chemat să năzuiască la desăvârșire (Matei 5, 48; Col. 1, 28), așa cum fiecare a fost ridicat prin Taina Sfântului Botez din păcat și i s-a dat posibilitatea de a duce o viață curată și fără de prihană. De aceea, conștient de mărimea darului cu care a fost dăruit, credinciosul trebuie să se comporte astfel încât să nu tulbure în nici un fel starea de comuniune și de unitate a Bisericii (I Cor. 14, 33; Efes. 4, 3). Având aceeași obârșie (Fapt. Ap. 17, 26), experimentând solidaritatea amartologică a neamului omenesc (Rom. 3, 10; 5, 12), tuturor fiindu-ne dată posibilitatea mântuirii în Biserica lui Hristos (Rom. 3, 29), nimic nu ne împiedică să umblăm ca „fii ai luminii” (Efes. 5, 8; I Tesal. 5, 8), pentru că „roada luminii este în orice bunătate, dreptate și adevăr, încercând ce este bine-plăcut Domnului” (Efes. 5, 9-10).

Sfânta Liturghie nu are însă numai rolul de a păstra comuniunea și unitatea dintre credincioși, ci ea este un viu și permanent actual izvor de instrucție și educație. Ideea de educație, de pedagogie este una dintre ideile centrale care străbate ca un fir roșu întreaga colecție de cărți ale Noului Testament ce se regăsesc în Sfânta Liturghie⁷⁸. Astfel, întruparea Domnului a fost pregătită printr-o minuțioasă

⁷⁵ Magistrand Pr. Vasile Ignătescu, *op. cit.*, p. 360.

⁷⁶ Pr. Dr. Grigorie Marcu, *op. cit.*, p. 32.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 33.

⁷⁸ Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Frumusețile iubirii de oameni în spiritualitatea patristică*, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1988, p. 20.

lucrare pedagogică, făcută asupra poporului ales, dar și asupra întregii lumi. Copilăria și adolescența Mântuitorului până la ieșirea Lui la propovăduire s-au desfășurat sub atenta observare a părinților, supunându-se educației date de dreptul Iosif și Sf. Fecioară Maria (Luca 2, 51). Săvârșirea minunii la nunta din Cana Galileii la sugestia mamei, arată faptul că Mântuitorul i-a respectat dorința tocmai în urma educației pe care a primit-o de a-și asculta părinții și a da curs cererilor lor (Ioan 2, 1-11); dragostea Lui față de copii, manifestată prin cuvintele: „Lăsați copiii să vină la Mine, căci a unora ca aceștia este împărăția cerurilor” (Matei 19, 13-15; Marcu 10, 14), denotă că pruncii și copiii trebuie să fie obiectul unor îndrumări mai atente orientate spre Hristos. Învățătura, faptele și sfaturile Mântuitorului sunt pentru noi îndrumare spre calea mântuirii, care necesită, de multe ori, o lungă și minuțioasă lucrare de educație. Mustările pe care le-a făcut Mântuitorul de-a lungul activității Sale pământești atât fariseilor și cărturarilor, cât și propriilor ucenici, precum și pildele rostite „sunt pietre prețioase pentru o pedagogie cum n-a mai dat nimeni altcineva”⁷⁹; pildele, predica de pe munte, răspunsurile date învățătorilor de lege, de obicei tineri, fariseilor și cărturarilor, cuprind și recomandă nepieritoare principii pedagogice care stau la baza catehizării și în final a mântuirii noastre. Dragostea de oameni, pacea, buna înțelegere între oameni, iertarea, răbdarea, înțelepciunea au fost prezente în tot timpul activității pământești a Mântuitorului, dar și după aceea în istoria Bisericii Sale, pilonii de susținere a educației inaugurate de El pe pământ, începutul și sfârșitul educației creștine fiind fericirea omului pe pământ și în ceruri⁸⁰.

Educația prin Hristos înseamnă luptă împotriva greșelii și a păcatului, prin musttrarea fratelui care a greșit și chiar a comunității (vezi motivul scrierii Epistolei I Corinteni), însă și prin dragoste, bunătate și iertare, iertarea nu ca slăbiciune, ci ca mijloc de purificare integrală a ființei celui iertat, cel dintâi exemplu fiind dat chiar de Mântuitorul prin iertarea păcătoșilor pe care îi îndeamnă apoi să nu mai greșescă (Ioan 5, 14). Sfinții Apostoli Pavel, Petru, Ioan, Iacov și Iuda au pagini de frumoasă și profundă educație care se adresează creștinilor de toate vârstele: de la copii la bătrâni, indiferent de categoriile lor sociale: stăpâni, robi, învățați și neînvățați (Efes. 5, 6; Iacov 4, 5; I Petru 1, 3, 4, 5; I Ioan 4, 5; II Ioan; III Ioan; Iuda). Prima generație creștină își însușise pe de-a-ntregul educația pe care Hristos și Apostolii o imprimaseră convertiților încă de la început. Modelul educației era Hristos și însuși Dumnezeu: „Fiți desăvârșiți, precum Tatăl vostru cel din ceruri desăvârșit este” (Matei 5, 48). Educația creștină urmărește nu un scop în sine, ca orice educație general omenească, ci ea are ca țintă mântuirea. Educația în Noul Testament e o poruncă dumnezeiască aplicată de Însuși Fiul lui Dumnezeu. Ea ține seama de multe elemente ale educației din Vechiul Testament: ideea de dreptate, de respect al părinților, de sancțiune în cazul nerespectării poruncilor divine etc. Dar educația hristică a depășit educația vechi-testamentară prin aceea că dragostea față de oameni în general s-a ridicat până la dragostea față de vrăjmași (Matei 5, 44). Educația creștină are un duh al ei, care o deosebește de educația

---

⁷⁹ *Ibidem.*

⁸⁰ *Ibidem.*

Vechiului Testament: e duhul frățietății și al dragostei de toți și de toate. Cel dintâi exemplu de iubire față de vrăjmași ni-l dă chiar Mântuitorul când răstignit fiind pe cruce se roagă Tatălui ceresc: „Tatăl, iartă-i că nu știu ce fac!” (Luca 23, 34), în-locuind Legea talionului cu legea jertfei pentru vrăjmași.

Principiile educației creștine se predică tuturor la fel și deopotrivă, nu este o educație pe clase, ci o educație pentru întreaga lume (Gal. 3, 28; I Cor. 12, 13). Educația hristică profesează primatul curățirii de păcate, al bunătății, al sfințeniei, al dreptății, al egalității, al smereniei, al dragostei față de oameni, al dragostei față de Dumnezeu, al desăvârșirii, al mântuirii, educația creștină însemnând de fapt convertire totală la Hristos⁸¹. Odată cu dezvoltarea vieții creștine, educația creștină devenea un fapt din ce în ce mai complex și mai pretențios. Ideea de educație nu a fost prezentă numai în concepția și activitatea Mântuitorului și a Sfinților Apostoli, ci și la Sfinții Părinți, în aproape toate operele patristice: în tratate de educație generală și specială, în omilii, în catehisme, opere filosofice și poetice etc. Sfinții Părinți și-au modelat stilul de educație în funcție de subiecți: unul era mai sensibil sau receptiv la metoda predicatorială, altul la cea apologetică, altul prin cea polemică, altul prin metoda catehetică propriu-zisă, altul prin metoda cântului, altul prin cea filosofică etc., toate însă trebuind să fie susținute de credință. Acceptarea adevărilor de credință se făcea prin pregătire multilaterală, de la demonstrația simplă și rațională a principiilor de credință până la trăirea adâncă și măreață a acestor principii și până la slujbele bisericesti.

Biserica a fost factor hotărâtor în educația generațiilor creștine, de aceea a și fost socotită de la început drept mama credincioșilor. În primul rând Biserica făcea și face educație fiilor ei prin participarea acestora la sfintele slujbe, în special la Sfânta Liturghie, împărțită în două: Liturghia catehumenilor și Liturghia credincioșilor. Participarea acestora nu este pasivă, ci activă. Sf. Grigorie de Nazianz socotește prezența copiilor și tinerilor binevenită în biserici, întrucât ei provoacă mila și îndurarea lui Dumnezeu. În Biserică copiii și tinerii observă tot ce se petrece, iau aminte la atitudinile celor mai în vârstă, se emoționează cu ei la înaltele momente ale slujbelor, învață rugăciuni, se închină, îngenunchează, la început poate mecanic, dar încet, încet, pe măsură ce li se dezvoltă evlavia și convingerea, ei se integrează în marea căldură a credinței din Biserică⁸². Pregătirea sufletească pentru începutul Sfintei Liturghii a creat și creează stări emoționale puternice, întrucât credincioșii conștientizează faptul că în această mare slujbă a Bisericii, la un anumit moment Hristos va fi prezent în chip nevăzut, dar real și adevărat în pâinea și vinul aduse ca jertfă pe altar. Nimic nu creează o stare mai puternică de comuniune și solidaritate decât participarea efectivă la sfintele slujbe, în special prin cântări, care sunt de fapt un dialog permanent între clerici și credincioși. Prin citirea Sfintelor Evanghelii de peste an, se retrăiește simbolic viața Mântuitorului, deoarece cuvântul Evangheliei cuprinde evenimentul însuși. Mântuitorul Se naște, primește botezul, Se schimbă la față, intră în Ierusalim, moare și învie pentru noi și în noi. Putem spune așadar că, în cult, Noul Testament prilejuiește o prezență spirituală a

⁸¹ Pr. Prof. Ioan G. Coman, *op. cit.*, p. 22.

⁸² Pr. Prof. Ioan G. Coman, *op. cit.*, p. 75.

lui Hristos, este o împărtășire duhovnicească, săvârșită numai în Biserică. Însă punctul culminant al Liturghiei spre care tind și spre care se nevoiesc credincioșii este Sfânta Euharistie. Ea apare ca o încununare a nevoițelor lor spre desăvârșire, spre modelare sufletească pentru a plăcea lui Dumnezeu.

Însă primirea Sfintei Euharistii necesită o anumită pregătire din partea credincioșilor, dar și o lucrare pastorală specială din partea liturghisitorului. Prin această lucrare el va învăța pe credincioși să se apropie de sfântul potir cu evlavie cuvenită, așa cum îndeamnă și momentul respectiv din Sfânta Liturghie: „Cu frică de Dumnezeu, cu credință și cu dragoste să vă apropiați!”. De asemenea, îi va îndemna să fie în pace cu toată lumea, pentru că Euharistia este o jertfă a păcii, bucuriei și iubirii. Îi va îndemna să se pregătească cu curățenie trupească și sufletească printr-o perioadă de înfrânare (I Cor. 7, 5), să-și ferească mintea de gânduri rele și vătămătoare și de la orice faptă care le va putea fi piedică la împărtășire. Prin prezența la Sfânta Liturghie, credincioșii se găsesc în atmosfera Cinei celei de Taină, participă la ea cu gândul, cu mintea cu inima, printr-o astfel de participare putând să câștige sfințenia, în sensul moral îndeosebi, ca rezultat al atenției și al concentrării, al meditației, al contemplării a tot ceea ce se petrece la serviciul divin pentru aducerea Sfintei Jertfe și în vederea împărtășirii cu ea⁸³.

Pe de altă parte, Jertfa liturgică este expresia cea mai perfectă a unirii noastre cu Iisus Hristos, prin faptul transformării pâinii în Sfântul Său Trup și a vinului în Scumpul Său Sânge, aduse de credincioși ca simboluri ale vieții lor. Obiectivul final este, prin urmare, sfințirea credincioșilor prin împărtășirea reală cu Sfintele Taine, la care sunt îndemnați de fiecare dată să se apropie „cu frică de Dumnezeu, cu credință și cu dragoste...”, hotărârea participării în fapt la această dumnezeiască Cină de Taină fiind lăsată însă la latitudinea conștiinței fiecăruia, potrivit spuselor Sf. Ap. Pavel: „Să se cerceteze însă omul pe sine și așa să mănânce din pâine și să bea din pahar” (I Cor. 11, 28).

7. Concluzii

Importanța și semnificația Sfintei Liturghii, în general, și a Sfintei Euharistii, în special, este covârșitoare pentru viața omului, pentru viața lumii, întrucât ea este unirea cea mai înaltă care se poate realiza cu Hristos, cu Dumnezeu. În același timp, comuniunea euharistică are rezonanțe sociale, comunitare, pentru că unirea cu Dumnezeu și iubirea lui implică legătura și iubirea cu oamenii, cu societatea. Iubirea lui Dumnezeu nu este despărțită de iubirea aproapelui, de aceea nici viața de comuniune nu se oprește numai la Liturghie și la locașul Bisericii, ci se desfășoară pe întreg câmpul vieții, iar lucrarea harică se întinde asupra tuturor laturilor de viață ale comunității și asupra întregii Biserici. În concepția ortodoxă, creștinul se simte legat de Dumnezeu, dar el nu pierde legătura cu omul, cu aproapele lui, cu comunitatea, el trebuie să simtă legătura cu Biserica și să aibă conștiința că face parte dintr-un organism prin care trăiește din punct de vedere duhovnicesc.

---

⁸³ Pr. Prof. Petre Vintilescu, *op. cit.*, p. 393.

Pe de altă parte, prin Sfânta Euharistie și Sfintele Taine, în Biserică se realizează unirea omenescului cu divinul, opera principală a Mântuitorului fiind transmiterea vieții veșnice și dumnezeiești credincioșilor, prin Sfânta Euharistie, El dând tot ce are, tot ce este, deplinătatea vieții Sale, membrilor Trupului Său pentru ca acestea să devină părtașe „ale dumnezeieștii firi” (II Petru 1, 4).

Toate slujbele Bisericii au un caracter de unire, de comuniune a credincioșilor cu Dumnezeu, dar, mai presus de toate, în Sfânta Liturghie are loc comuniunea deplină a omului cu Dumnezeu. Unindu-ne deplin cu Hristos, ne unim deplin și cu toți „frații noștri cei întru Hristos”, cu care devenim un singur trup, trupul tainic al Domnului.

Sfânta Liturghie este miezul, încoronarea și desăvârșirea celorlalte slujbe ale Bisericii prin care aducem laudă și mulțumire lui Dumnezeu, întrucât ea este singura slujbă creștină întemeiată de Însuși Mântuitorul Hristos, iar cuprinsul ei se regăsește întreg și nealterat în Sfânta Scriptură a Noului Testament, dovădindu-se încă o dată că: „Nimeni nu poate pune altă temelie, decât cea pusă, care este Iisus Hristos” (I Cor. 3, 11).

The New Testament in the Divine Liturgy

In this theological research, Rev. Visarion Vizitiu presents the main new-testamentary quotations in the text the Divine Liturgy of Saint John Chrysostom. The main office of the Orthodox Church is a biblical theology in a doxological, liturgical and mystagogical approach. The author concludes that the Liturgy is a concentrated Gospel and a entrance into the Kingdom of God through Christ, crucified, risen and ascended into the bosom of the Father.